המיזם بلا تدخين
למיגור smoke
העישון free

מחקר ויעוץ
أبحاث والاستشارة
Research & Consulting

מאפייני תופעת העישון בחברה הערבית בישראל

יוני 2024

מוגש למיזם למיגור העישון

על ידי חברת נאס– ناس לייעוץ ומחקר חברתי וכלכלי בע"מ

צוות המחקר: נגם גנטוס, אביבית חי ולילי שטרן

ציטוט: דוח חברת נאס-ناس לייעוץ ומחקר, מאפייני תופעת העישון בחברה הערבית. נגם גנטוס, אביבית חי ולילי שטרן. פורסם: יוני, 2024.

תוכן העניינים

תקציר מנהלים 3

פרק ראשון – רקע: מטרות, מתודולוגיה ומילון מונחים 6
1.1 רקע ומטרות המחקר 6
1.2 מתודולוגיית המחקר: סקר בני נוער וסקר בוגרים 7
1.3 מילון מונחים והגדרות 8

פרק שני – נתונים דמוגרפיים 9
2.1 סקר בני נוער 9
2.2 סקר בוגרים 11

פרק שלישי – ממצאים 14
3.1 תדירות העישון בחברה הערבית 14
3.2 התנסות, עישון ומגוון מוצרי עישון ואידוי 18
3.3 גיל התחלת העישון 25
3.4 עישון בבית 26
3.5 עישון נרגילה 28
3.6 שינויים בעישון בשנה האחרונה 31
3.7 הפסקת עישון 36
3.8 חשיפה לעישון 38
3.9 אכיפה ותגובות ההורים 44

פרק רביעי – תובנות והמלצות 50
4.1 תובנות עיקריות 50
4.2 המלצות 54

תקציר מנהלים

רקע ומטרות

דוח זה הינו תוצר של מחקר אשר בוצע על ידי חברת נאס-ناس לייעוץ ומחקר כלכלי וחברתי בע"מ עבור המיזם למיגור העישון, במטרה לבחון באופן כמותי ונרחב את ההתנהגויות והתפיסות הקיימות בקרב החברה הערבית בישראל לגבי היבטים מגוונים של עישון ואידוי מוצרי טבק וניקוטין, המקיפים התנסות בעישון, מוצרי עישון, חשיפה לעישון ותפיסות לגבי עישון בקרב מבוגרים ובני נוער. מחקר זה מרחיב מחקר מ-2022, שמיפה ואפיין בפעם הראשונה מגמות התחלת עישון והרגלי עישון ואידוי סיגריות, סיגריות אלקטרוניות, נרגילות ומוצרי טבק וניקוטין אחרים (ראו "מאפייני תופעת העישון בקרב בני נוער וצעירים מהחברה הערבית", נאס-ناس, מאי 2022). מחקרים אלו מהווים חלק אינטגרלי מעבודת המיזם למיגור העישון, כהשלמה למחקריו באוכלוסייה היהודית.

מטרת המחקר הנוכחי ומטרתו של דוח זה הן להביא בפני הציבור ומקבלי ההחלטות נתונים עדכניים לגבי שכיחות התופעה ומאפייניה, ולייצר לאורך זמן ידע ותובנות לגבי המאפיינים המייחדים תופעות של עישון ואידוי בחברה הערבית, לזהות מגמות ודפוסים, ולאפשר יצירת כלים והתערבויות אשר יעזרו להיאבק בתופעה ולמגר עד כמה שניתן התחלת עישון בקרב בני נוער וצעירים. זאת מתוך שתי תובנות מרכזיות: הראשונה - מניעה של התחלת עישון הינה אפקטיבית הרבה יותר מאשר ניסיונות גמילה בגילאים מאוחרים יותר, והשנייה - נדרשת הבנה מדויקת ומעמיקה של מאפייני החברה הערבית ומאפייני העישון בה על מנת לבנות וליישם התערבויות רלוונטיות ואפקטיביות.

מתודולוגיה

המחקר כלל שני סקרים כמותיים. הראשון נערך בקרב צעירים ובוגרים בחברה הערבית (בני 18 ומעלה), השני נערך בקרב בני נוער ערבים בגילי 12-18. כל המשיבים השתתפו בסקרים באופן אנונימי. שאלוני שני הסקרים נוסחו בשיתוף הדוק עם צוות המיזם למיגור העישון ונשענים על הסקר המקורי שעורך המיזם למיגור העישון בקרב האוכלוסייה היהודית, לאחר שעברו התאמה תרבותית ושפתית לחברה הערבית. סקר בוגרים נערך על ידי חברת הסקרים "יאפא" באמצעות שאלון שהועבר טלפונית בשפה הערבית. הסקר כלל 1,607 משיבים בני 18 ומעלה, המהווים מדגם מייצג מבחינת מגדר, גיל ופריסה גיאוגרפית של החברה הערבית בישראל (ללא ירושלים). סקר בני נוער הופץ כלינק דיגיטלי על ידי צוות חברת נאס-ناس בקרב כ-550 בני 12-18 מהחברה הערבית ותוצאותיו קרובות מאוד להוות מדגם מייצג של בני הנוער הערבים בישראל מבחינת מגדר, גיל ופריסה גיאוגרפית (כולל ירושלים).

תובנות

- **נתוני שני הסקרים מראים על עישון בהיקפים נרחבים מאוד**, בקרב כלל החברה הערבית, כולל בני הנוער ומגיל צעיר מאוד, וכן **מעלים הבדלים משמעותיים בין המגדרים** לכל אורך קבוצות הגיל ולכל רוחב היריעה של הנושאים שנבחנו (שיעורי התנסות, מגוון מוצרים, מוצרי עישון ואידוי עיקריים וכן הלאה).

- במקביל, עולה מהנתונים כי **מגמות העישון בקרב הבנות בגיל הנעורים הולכות ונהיות דומות יותר למגמות אצל הבנים** וזוהי תופעה שמומלץ לבחון לאורך שנים נוספות כדי לבדוק אם אכן מדובר במגמה.

רוב מוצרי העישון שעליהם נשאלו הנסקרים אינם רלוונטיים לחברה הערבית, שבה הן בני הנוער והן הבוגרים משתמשים בשלושה מוצרים עיקריים – סיגריות בחפיסה, נרגילות וסיגריות אלקטרוניות. במסגרת שלושת מוצרי עישון אלו, לכל קבוצת מגדר וגיל נמצאו מאפייני שימוש אחרים.

סיגריות אלקטרוניות – מנתוני הסקרים עולה בבירור נוכחותן הרבה של סיגריות אלקטרוניות בגילים הצעירים (עד גיל 24), בפרט בגיל הנעורים (עד גיל 18) ובמיוחד בקרב הבנות.

שערי הכניסה לעולם העישון – הסיגריות האלקטרוניות והנרגילה נמצאו כשני המוצרים אשר מהווים את שער הכניסה לעולם העישון עבור בני נוער כיום, ודווחו על ידי בני הנוער כמוצרי ההתנסות הראשונים אשר מושכים אותם לתוך עולם העישון (כמחצית מהבנות ציינו את הנרגילה ועוד כ-40% את הסיגריות האלקטרוניות, בעוד שבקרב הבנים כשליש ציינו את הנרגילה, קצת יותר מכך ציינו סיגריות בחפיסה וכרבע את הסיגריות האלקטרוניות). בגילים הבוגרים יותר, השיבו מעל 70% מהגברים שסיגריות היו המוצר הראשון בו התנסו (כשליש מהנשים השיבו כך), בעוד כמחצית מהנשים השיבו שהנרגילה היתה מוצר ההתנסות הראשון שלהן (כרבע מהגברים השיבו כך). פערים אלו הגיוניים בשל העובדה שסיגריות אלקטרוניות נכנסו כמוצר משמעותי רק בשנים האחרונות, והן נפוצות הרבה יותר בקרב בני הנוער.

מוצרי העישון השכיחים – נמצאו פערים משמעותיים בין הגילים ובין המגדרים, כשלנרגילה תפקיד משמעותי הרבה יותר בקרב הנערות והנשים (כמחצית מכל קבוצה), לעומת הסיגריות שמאפיינות הרבה יותר את העישון בקרב נערים ובוגרים (קצת מעל לשליש בקרב בני הנוער ומעל ל-70% בקרב הגברים).

חשיפה לעישון – קיימת חשיפה רבה מאוד לעישון בכלל המעגלים החברתיים, ומקרב **כלל בני הנוער רק כ-10% דיווחו כי אין מעשנים בסביבתם הקרובה**. גם כאן עלו הבדלים בין בני ובנות נוער, כך שהבנות נחשפות יותר במסגרת המשפחתית והבנים יותר בקרב חברים. למרות ההבדלים האלו, ניכר כי בקרב נערים ונערות כאחד, בני גילם שיחקו את התפקיד המשמעותי ביותר בכניסה לעולם העישון או בהתנסות בעישון.

מאפייני עישון נרגילה – בקרב בני נוער, הנרגילה אינה מוצר צריכה יומי, אלא נצרכת בתדירויות נמוכות יותר (כשליש מהבנים המעשנים דיווחו כי הם מעשנים נרגילה באופן יומי, לעומת כשני שליש המעשנים אותה באופן שבועי או לעיתים רחוקות, ובקרב הבנות המעשנות - עישון נרגילה נעשה בעיקר לעיתים רחוקות). הנרגילה פופולרית בעיקר כמוצר התנסות, הן בקרב בנים והן בקרב בנות. מבחינת המקומות שבהם מעשנים נרגילה בדומה לממצאי העישון בבית, עולה כי בנים נוטים לעשן לרוב במקומות סגורים (בבית או בבתים של חברים), ובשיעורים נמוכים יותר גם במקומות ציבוריים כמו בתי קפה, מסעדות, פאבים או מסיבות. לעומתם, רוב הבנות מעשנות נרגילה בעיקר בבתים של חברים, שיעור נמוך יותר בבתיהן הפרטיים, ושיעור קטן שמעשנות גם בבתי קפה נרגילה, מסעדות או פאבים.

השילוב של נתוני החשיפה יחד עם נתוני העישון בבית מול עישון במרחבים הציבוריים, מעלה את ההשערה כי ייתכן כי נשים, ובייחוד בנות נוער, נוטות להיות יותר בקרבת הבית והמשפחה, נחשפות בה יותר לעישון וגם מעשנות במסגרתה יותר, מאשר גברים ובני נוער אשר נמצאים יותר במרחב הציבורי, נחשפים לעישון וגם מעשנים במסגרתו. נדרשים מחקרים נוספים כדי להבין לעומק את סיבות התופעה, אך הן עשויות להיות קשורות למקומות הבילוי הנפוצים יותר בקרב כל אחת מהקבוצות, למידת הלגיטימציה הניתנת בציבור לעישון בקרב בנים לעומת בנות ולמידת הנוחות של בנים או בנות להימצא במרחבים הציבוריים באופן כללי.

מכירת מוצרי עישון לקטינים – נושא היעדר האכיפה אשר עלה במסגרת המחקר הקודם, עלה שוב באופן מובהק ביותר מהנתונים, כשלמעשה **90% מבני הנוער שניסו לקנות מוצרי עישון וטבק דיווחו כי הם מצליחים לקנות אותם ללא בעיה על אף היותם קטינים**. בהקשר זה נמצאו הבדלים משמעותיים בין האזורים שמומלץ לבחון אותם יותר לעומק במחקרי ההמשך.

השוואה למחקר מ-2022 – השוואות שבוצעו לסקר בני הנוער שנערך בשנת 2022 הראו תוצאות דומות אשר מעלות את מהימנות הנתונים. עם זאת, חשוב לציין כי מדובר בשני סקרים ראשונים המהווים שתי נקודות מדידה ראשונות (בהפרש של שנתיים) כך שטרם ניתן לדבר על מגמות. בשל כך מומלץ להמשיך ולבדוק בשנים הבאות כדי לבחון האם מדובר במגמות או בהבדלים נקודתיים.

המלצות

מומלץ להשלים את המחקר הכמותי עם מחקר איכותני שמתייחס לקבוצות הגיל השונות ולתופעות החברתיות שיכולות להסביר את הממצאים, מהלך שיאפשר גם פיתוח דרכי התערבות וכלים מתאימים.

מומלץ לחשוף את ממצאי הסקרים כדי להעלות מודעות ולרתום מובילי דעה, מומחי בריאות ומנהיגים קהילתיים כדי לקדם שיח פנים-ערבי על בריאות הציבור, בפרט בקרב בני הנוער הערבים. חשוב לוודא תוך שיתוף פעולה עם מומחים ואנשי מקצוע מקרב החברה הערבית כי הפעולות נעשות באופן שהולם את צורכי החברה הערבית ותתי הקבוצות בה.

מומלץ להמשיך באיסוף נתונים מתודי על ידי סקרים כמותיים ומחקר איכותני משלים, אשר יאפשרו בניית רצף של ידע וניתוח מגמות.

המלצה למיזם למיגור העישון – כפי שהומלץ גם בסיכום המחקר הראשון מ-2022, מומלץ להקים מחלקה ייעודית לחברה הערבית כולל צוות ערבי מקצועי, אשר יוכל גם לקדם את העבודה מול ארגונים ושותפים בחברה הערבית, וגם לדבר את ממצאי הסקרים ואת עבודת המיזם למיגור העישון מול החברה הערבית ובתקשורת בערבית.

רקע: מטרות, מתודולוגיה ומילון מונחים

1.1 רקע ומטרות המחקר

דוח זה הינו תוצר של מחקר אשר בוצע על ידי חברת נאס-ناس לייעוץ ומחקר כלכלי וחברתי בע"מ עבור המיזם למיגור העישון, במטרה לבחון באופן כמותי ונרחב את ההתנהגויות והתפיסות הקיימות בקרב החברה הערבית בישראל לגבי היבטים מגוונים של עישון ואידוי מוצרי טבק וניקוטין, המקיפים התנסות בעישון, מוצרי עישון, חשיפה לעישון ותפיסות לגבי עישון בקרב מבוגרים ובני נוער. מחקר זה מרחיב מחקר מ-2022, שמיפה ואפיין בפעם הראשונה מגמות התחלת עישון והרגלי עישון ואידוי סיגריות, סיגריות אלקטרוניות, נרגילות ומוצרי טבק וניקוטין אחרים. הדוח כלל תפיסות והתנהגויות רלוונטיות בקרב נוער וצעירים מהחברה הערבית בישראל (ראו "מאפייני תופעת העישון בקרב בני נוער וצעירים מהחברה הערבית", נאס-ناس, מאי 2022). מחקרים אלו מהווים חלק אינטגרלי מעבודת המיזם למיגור העישון, והשלמה למחקריו באוכלוסייה היהודית.

הממצאים המרכזיים שעלו מן הדוח הראשון כללו חשיפה גבוהה לעישון במעגלים החברתיים הבסיסיים (כולל חשיפה למספר רב של דמויות מעשנות במעגלים חברתיים קרובים; חשיפה לעישון כפוי, המתרחשת במיוחד בתוך הבית, אך גם במקומות ציבוריים אחרים בהם לא נאכף איסור העישון; וחשיפה למוצרי טבק ועישון כפי שאלו מופיעים בחנויות, בפרסומות ובמרחב הציבורי; היבטים חברתיים של העישון בחברה הערבית: כיוון שנרגילות נמצאו כמוצר העישון הנפוץ ביותר בקרב בני נוער וצעירים, הודגשה חשיבות האופי החברתי של עישון הנרגילה, חוסר המעש של בני נוער וצעירים וקיומם של בתי קפה-נרגילה המאפשרים 'מסגרת חברתית אלטרנטיבית' לשעות הפנאי בגילאים אלו; הזנחת תחום מיגור העישון בחברה הערבית; היעדר מודלים חיוביים לחיקוי בקרב דמויות מפתח (כולל ממצאים לפיהם א.נשי חינוך, כמו גם רופאים.ות, אחים.ות, אנשי מקצועות הבריאות ומובילי דעת קהל אחרים רבים בחברה הערבית, מעשנים מול בני הנוער והצעירים); מיעוט התערבויות ובחירה לא מותאמת של כלי התערבות.

הדוח הנוכחי מתבסס על אחת המסקנות המרכזיות שעלתה מהמחקר הקודם, לפיה לאור מורכבות תופעת העישון והאידוי בחברה הערבית, שכיחותה הגבוהה במרחבים הביתיים ובקרב גילאים צעירים, והעובדה שמזה מספר שנים הנושא אינו נמצא במקום גבוה בשיח ובסדר העדיפויות של מקבלי ההחלטות, יש לאסוף מידע נוסף לפני שמתחילים לבנות כלים מתאימים ולפעול בשטח באופן אפקטיבי, ולשם כך דרושים עדכון של הנתונים לגבי הגילאים הצעירים ואף הרחבת מחקר הנתונים לגבי כלל האוכלוסייה.

מטרת המחקר הנוכחי ומטרתו של דוח זה, אם כן, הינן להביא בפני הציבור ומקבלי ההחלטות נתונים עדכניים לגבי שכיחות התופעה ומאפייניה. המחקר בוחן את השינויים על ציר הזמן של תפיסות והתנהגויות בנוגע לעישון ואידוי בקרב בני נוער ערבים ומספר שינויים שחלו בהם מאז המחקר הקודם, ובפעם הראשונה, כולל גם בחינה של תפיסות והתנהגויות ביחס לעישון ואידוי בקרב בוגרים ערבים. מטרתה של העבודה המחקרית כולה הינה **לייצר לאורך זמן ידע ותובנות לגבי המאפיינים המייחדים תופעות של עישון ואידוי בחברה הערבית, לזהות מגמות ודפוסים, ולאפשר יצירת כלים והתערבויות אשר יעזרו להיאבק בתופעה ולמגר עד כמה שניתן התחלת עישון בקרב בני נוער וצעירים**. זאת מתוך שתי תובנות מרכזיות: הראשונה - מניעה של התחלת עישון הינה אפקטיבית הרבה יותר מאשר ניסיונות גמילה בגילאים מאוחרים יותר, והשנייה - נדרשת הבנה מדויקת ומעמיקה של מאפייני החברה הערבית ומאפייני העישון בה על מנת לבנות וליישם התערבויות רלוונטיות ואפקטיביות.

1.2 מתודולוגיית המחקר: סקר בני נוער וסקר בוגרים

כדי לקבל תמונה רחבת היקף ומייצגת ככל הניתן ולאפשר הבנה של תופעת העישון בחברה הערבית והשינויים החלים בה בשנים האחרונות, כלל המחקר הנוכחי שני סקרים כמותיים. הראשון נערך בקרב צעירים ובוגרים בחברה הערבית (בני 18 ומעלה), השני נערך בקרב בני נוער ערבים בגילי 12-18. שאלוני שני הסקרים, הן של הבוגרים הן של הצעירים נוסחו בשיתוף הדוק עם צוות המיזם למיגור העישון ונשענים על הסקר המקורי שעורך המיזם למיגור העישון בקרב האוכלוסייה היהודית, לאחר שעברו התאמה תרבותית ושפתית לחברה הערבית. מתוך כך, השאלונים נבנו בזיקה הדוקה לשאלון הכמותי שפותח במסגרת הסקר הראשון שנערך שנתיים קודם לכן, על מנת לאפשר כמה שיותר נקודות השוואה והתייחסות ושניהם הופצו בשפה הערבית בין החודשים ינואר-מרץ 2024.

כל המשיבים, הן בסקר הבוגרים הן בסקר בני הנוער, השתתפו בסקרים באופן אנונימי.

סקר בוגרים: סקר זה נערך על ידי חברת הסקרים "יאפא" באמצעות שאלון שהועבר בשפה הערבית באמצעות הטלפון. הסקר כלל 1,607 משיבים בני 18 ומעלה, המהווים מדגם מייצג מבחינת מגדר, גיל ופריסה גיאוגרפית של החברה הערבית בישראל (ללא ירושלים).

סקר בני נוער: סקר זה הופץ על ידי צוות חברת נאס-ناس בקרב כ-550 תלמידי חטיבות ביניים ותיכונים בני 12-18 מהחברה הערבית כשאלון דיגיטלי. ההפצה התאפשרה בזכות ארגונים ויוזמות בחברה האזרחית (אג'יאל, אג'יק – מכון הנגב, אזרחים בונים קהילה, תוכנית "מידאד" של קרנות הביטוח הלאומי ותוכנית "מסאק"), פעילים חברתיים, ובני נוער אינדיבידואלים שהתגייסו למשימה. הושקעו מאמצים רבים כדי שמשיבי הסקר יהוו מדגם מייצג ככל הניתן של בני הנוער הערבים בישראל מבחינת מגדר, גיל ופריסה גיאוגרפית (כולל ירושלים).

הערות מתודולוגיות – ניתוח והצגת הנתונים:

- הנתונים הדמוגרפיים של משיבי שני הסקרים מוצגים מתוך תשובות המדגם הגולמי כפי שנאסף. יתר הממצאים מוצגים לאחר תהליכי אקסטרפולציה (re-sampling) על בסיס אשכולות (clusters) דמוגרפים של גיל, מחוז ומגדר באמצעות תוכנת R, ומשקול באמצעות תוכנת SPSS, כדי לאזנם מבחינת חלוקה גאוגרפית וגילאית לפי ייצוגם באוכלוסייה לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) לשנת 2022.

- שני המדגמים כללו משיבים בני 18. בניתוח השאלות משיבים אלה נותחו יחד עם המשיבים הבוגרים (במקרים מסוימים במסגרת קבוצת הגילים 18-19 או בקבוצת הגילים 18-24). בשאלות שהופיעו בשאלון בני הנוער בלבד או בשאלון הבוגרים בלבד, מוצגות התשובות של המשיבים בני ה-18 שענו על אותה שאלה, בהתאם לשאלון עליו ענו.

- בחלק מן השאלות נותחו תשובות המשיבים לפי השוואה בין כלל המשיבים הבוגרים לכלל בני הנוער, ובחלק מהמקומות נותחו נתוני קבוצת הבוגרים הצעירים (18-19, או 18-24) בנפרד, על פי הרלוונטיות לשאלה הספציפית.

- כיוון שהניתוח מתבסס על שני גלי איסוף בלבד, וטרם בוצעו בו חזרות לאורך שנים רבות וכיוון שכל אחד משני הסקרים הופץ במתודולוגיה אחרת, אומצה גישה שמרנית בכל הנוגע לתיאור הממצאים. כך לדוגמה, רק פילוחים בהם נמצא הפרש מעל חמש נקודות האחוז בין הקבוצות שנבדקו, תוארו כממצא של "הבדלים" בין הקבוצות.

1.3 מילון מונחים והגדרות

עישון	בעישון הכוונה לצריכת אחד מכל מוצרי העישון/טבק/אידוי, כולל סיגריות, נרגילה, סיגריה אלקטרונית, IQOS וטבק ללעיסה.
מעשנים	מעשנים/צורכים מוצרי טבק וניקוטין כיום בתדירות כלשהי כיום (יומיומית/שבועית/לעיתים רחוקות).
מתנסים	התנסו אי פעם במוצרי עישון או טבק (עד חמש פעמים).
מפסיקים	עישנו למשך תקופה והפסיקו (לפחות חודשיים).
בני נוער	גילי 12 עד 17
בוגרים	גיל 18 ומעלה
בוגרים צעירים	גילי 18 עד 24, אלא אם צויין אחרת
כלל המשיבים	כלל המשיבים על השאלה – נוער ובוגרים
הבדל בין קבוצות	פער הגדול מחמש נקודות אחוז
"חברה ערבית", "בני/בנות נוער ערבים", "נשים ערביות" וכן הלאה	בני ובנות החברה הערבית בישראל, כולל כל תתי הקבוצות המרכיבות אותה מבחינה דתית (מוסלמים, נוצרים ודרוזים) ומבחינת פיזור גיאוגרפי (צפון, מרכז ונגב). סקר הבוגרים לא כלל דגימה בירושלים בעוד סקר בני הנוער כלל גם מדגם של בני ובנות נוער ערבים מירושלים.

נתונים דמוגרפיים

2.1 סקר בני נוער

כפי שניתן לראות בתרשים 1, התפלגות המגדר של המשיבים בסקר דומה לזו של האוכלוסייה, עם נטייה קטנה לכיוון הבנים.

ההתפלגות האזורית של המשיבים (תרשים 2) דומה להתפלגות האזורית של בני נוער באוכלוסייה הערבית הכללית (תרשים 3) באזורי צפון וחיפה, עם ייצוג יתר לאזור מרכז, וייצוג חסר לאזורי דרום וירושלים. בשל כך, נערך שקלול למדגם על בסיס משתנה האזור, בהתאם לנתוני התפלגות האוכלוסייה הכללית (כמוזכר בפרק המתודולוגיה).

תרשים 1: סקר נוער, התפלגות המשיבים לפי מגדר, N=541

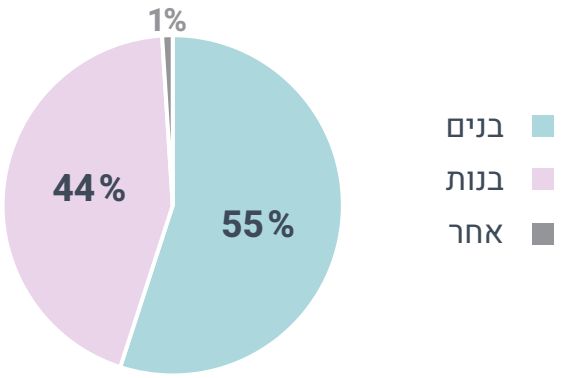

תרשים 2: סקר נוער, התפלגות המשיבים לפי מחוז, N=541

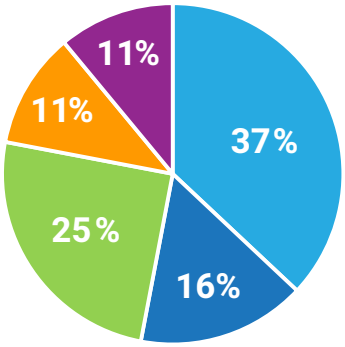

תרשים 3: התפלגות בני נוער ערבים לפי מחוז[1]

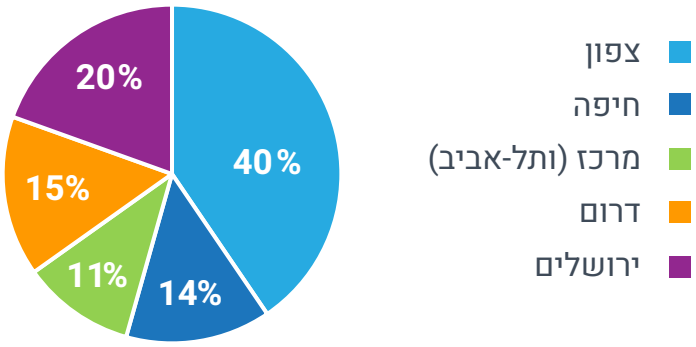

1 מתוך "לוח 2.19 - אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה, דת, גיל ומין, מחוז ונפה", שנתון סטטיסטי לישראל 2023 – מס 74, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס).

גיל המשיבים נע בין 12 ל-18 שנים. הגיל הממוצע עמד על 15.3 שנים, והחציון על 15 שנים - כלומר מחצית מהמשיבים היו מתחת לגיל 15. כפי שניתן לראות בתרשים 4, התפלגות גילי המשיבים בסקר דומה לזו של שכבות הגיל השונות מתוך קבוצת הנוער הערבים באוכלוסייה הערבית הכללית (תרשים 5), עם ייצוג יתר של גילי 15-16 וייצוג חסר של גיל 12.

מבחינת מידת דתיות, כמופיע בתרשים 6, רוב המשיבים (61%) העידו שהם מסורתיים, חלק גדול (21%) דתיים, 12% חילונים ו-6% דתיים מאוד.

תרשים 4: סקר נוער, התפלגות המשיבים לפי קבוצות גיל, N=541

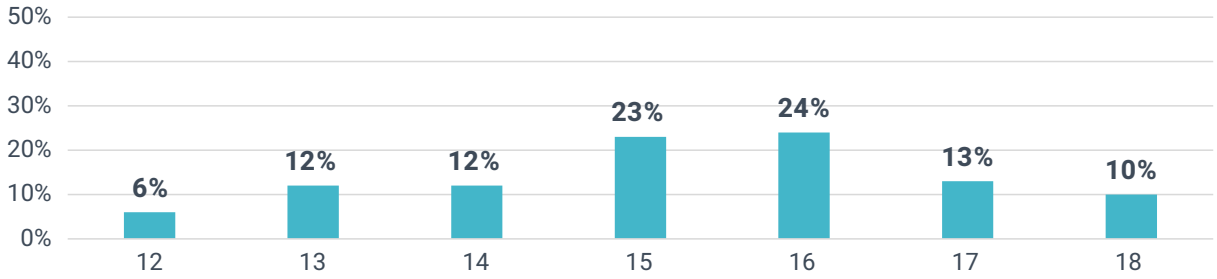

תרשים 5: התפלגות הגילים מתוך קבוצת הנוער (גילאי 12-18) באוכלוסייה הערבית הכללית[2]

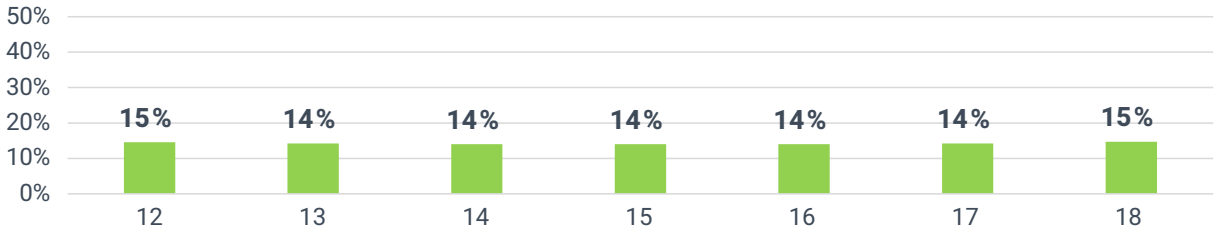

תרשים 6: סקר נוער, מידת דתיות, N=541

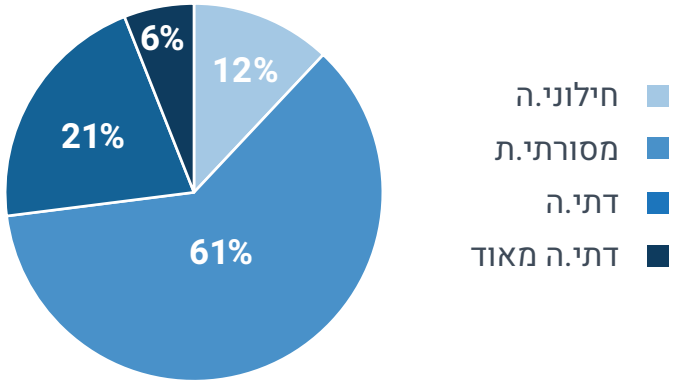

2 מתוך לוח "אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה, דת, מין וגיל, ממוצע 2022", הלמ"ס.

2.2 סקר בוגרים

בפילוח לפי מחוז ניתן לראות כי התפלגות משיבי סקר הבוגרים (תרשים 7) תואמת את פיזורה הגיאוגרפי של האוכלוסייה הערבית כולה (ללא ירושלים) (תרשים 8). כפי שעולה מתרשים 9, **ההתפלגות המגדרית** של המשיבים דומה להתפלגות באוכלוסייה, עם ייצוג יתר קל לנשים (55%) לעומת גברים (45%).

תרשים 7: סקר בוגרים, התפלגות המשיבים לפי מחוז , N=1,607

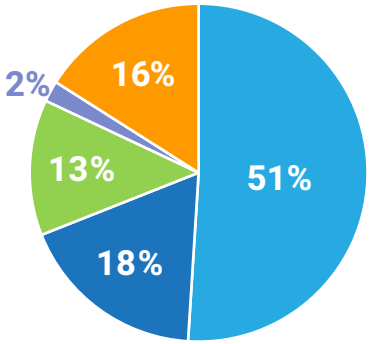

תרשים 8: התפלגות האוכלוסייה הערבית הכללית לפי מחוז[3]

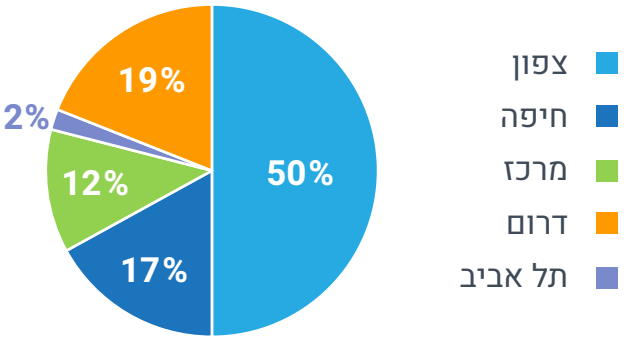

תרשים 9: סקר בוגרים, התפלגות המשיבים לפי מגדר, N=1,607

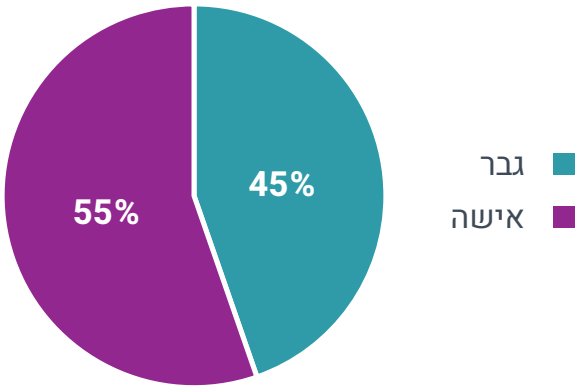

גילי המשיבים נעו בין 18 ל-87 שנים. הגיל הממוצע עמד על 43 שנים, כמו גם החציון - כלומר 50% מהמשיבים היו מתחת לגיל 43. התפלגות גילי המשיבים דומה להתפלגות של קבוצות גיל אלו באוכלוסייה הערבית הכללית, עם ייצוג חסר קל של קבוצת הגיל 25-29 וייצוג יתר קל של קבוצת הגיל 50-64 (תרשים 10, תרשים 11). מבחינת מידת דתיות, כמופיע בתרשים 12, רוב המשיבים (62%) העידו שהם מסורתיים, חלק גדול (29%) דתיים, וחלק קטן חילונים (6%) או דתיים מאוד (3%). פילוח של רמות ההכנסה של המשיבים, בהשוואה לנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס משנת 2022, הראה כי רמות ההכנסה של משיבי הסקר גבוהות יותר מאלו שבאוכלוסייה הערבית הכללית.

3 בהוצאת תושבי ירושלים הערבים. מתוך "לוח 2.19 - אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה, דת, גיל ומין, מחוז ונפה", שנתון סטטיסטי לישראל 2023 – מס 74, הלמ"ס.

תרשים 10: התפלגות גילאי המשיבים לפי קבוצות גיל, N=1,607

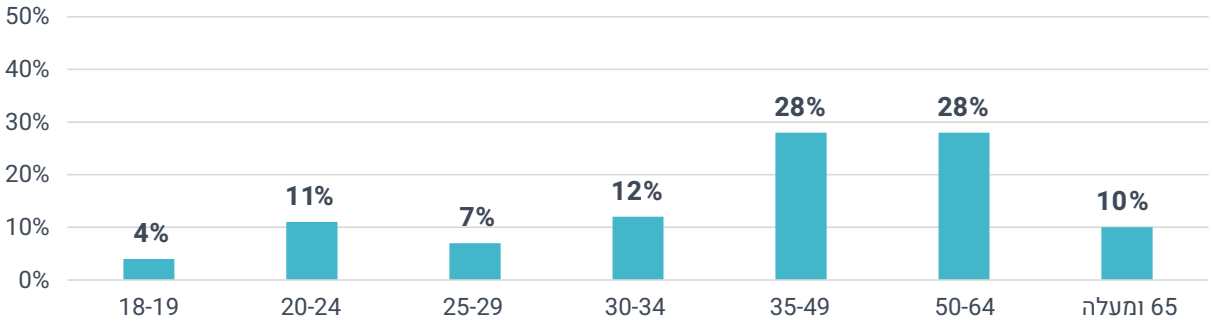

תרשים 11: התפלגות הגילאים באוכלוסייה הערבית הכללית (בגילאי 18 ומעלה)[4]

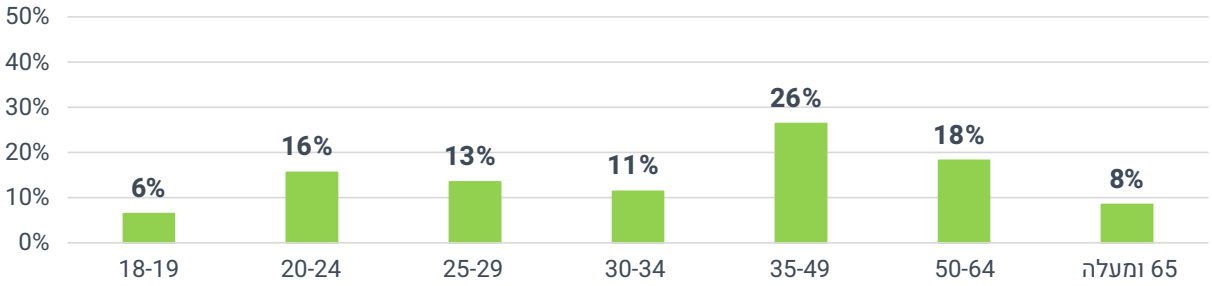

תרשים 12: סקר בוגרים, התפלגות לפי מידת דתיות, N=1,607

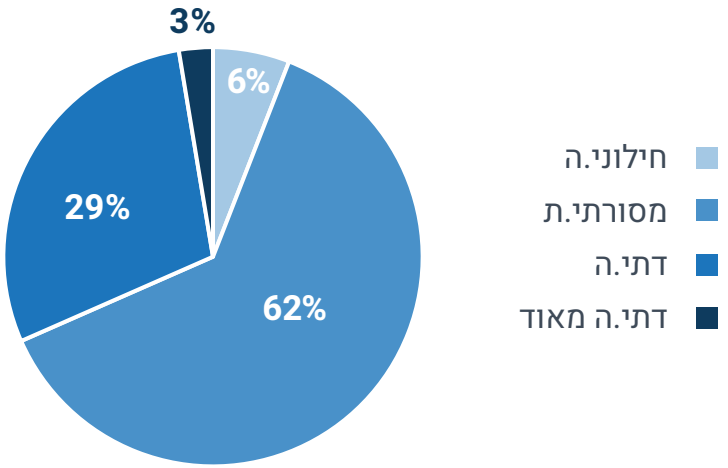

כפי שניתן לראות בתרשימים הבאים, התפלגות ההשכלה בקרב משיבי הסקר (תרשים 13), דומה לזו של התפלגות האוכלוסייה הכללית (תרשים 14) בכל רמות ההשכלה למעט השכלה על-תיכונית לא אקדמית שמראה ייצוג יתר.

4 מתוך לוח "אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה, דת, מין וגיל, ממוצע 2022", הלמ"ס.

תרשים 13: סקר בוגרים, התפלגות המשיבים לפי השכלה, N=1,607

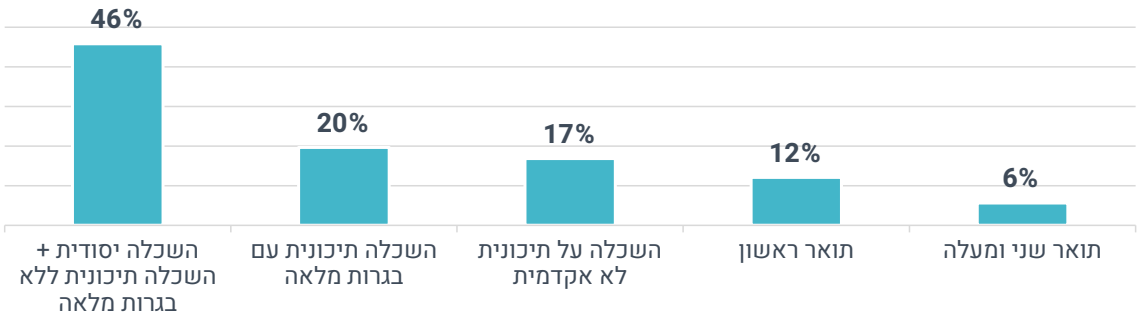

תרשים 14: השכלה - באוכלוסייה הערבית הכללית, בני 20 ומעלה[5]

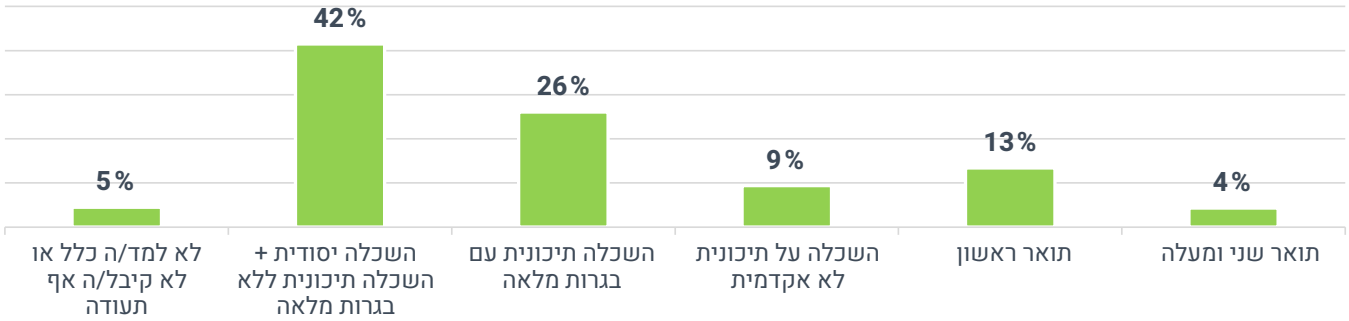

5 עיבוד חברת נאס-ناس לנתונים מתוך מחולל הלוחות, הסקר החברתי 2022, הלמ"ס.

ממצאים

3.1 תדירות עישון בחברה הערבית

- **שיעורי העישון בחברה הערבית גבוהים מאוד בכלל קבוצות הגיל**. שיעור המדווחים על עישון יומיומי עולה בהדרגה ומגיע לשיאו בקבוצת הגיל 20-24 (41.4%), ולאחריה יורד באופן משמעותי עד לכדי 18.8% בגילאי 65 ומעלה.

- בחינה של שיעור ותדירות העישון **בקבוצת הגיל של "שער הכניסה" לעולם העישון** (12-24), מראה שככל הנראה יש 'קיצור' של שער הכניסה לעישון (תרשים 15), זאת בדומה לממצאים מסקר החברה היהודית ב-2023.[6]

- **כבר בגיל 18-19 יש קבוצה שמעשנת תדיר** – 28.6% מדווחים על עישון יומי והם כנראה כבר מכורים (מקביל למספרים דומים בגילאי 20 ומעלה בחברה היהודית).

תרשים 15: "עד כמה, אם בכלל, את/ה מעשן/ת?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

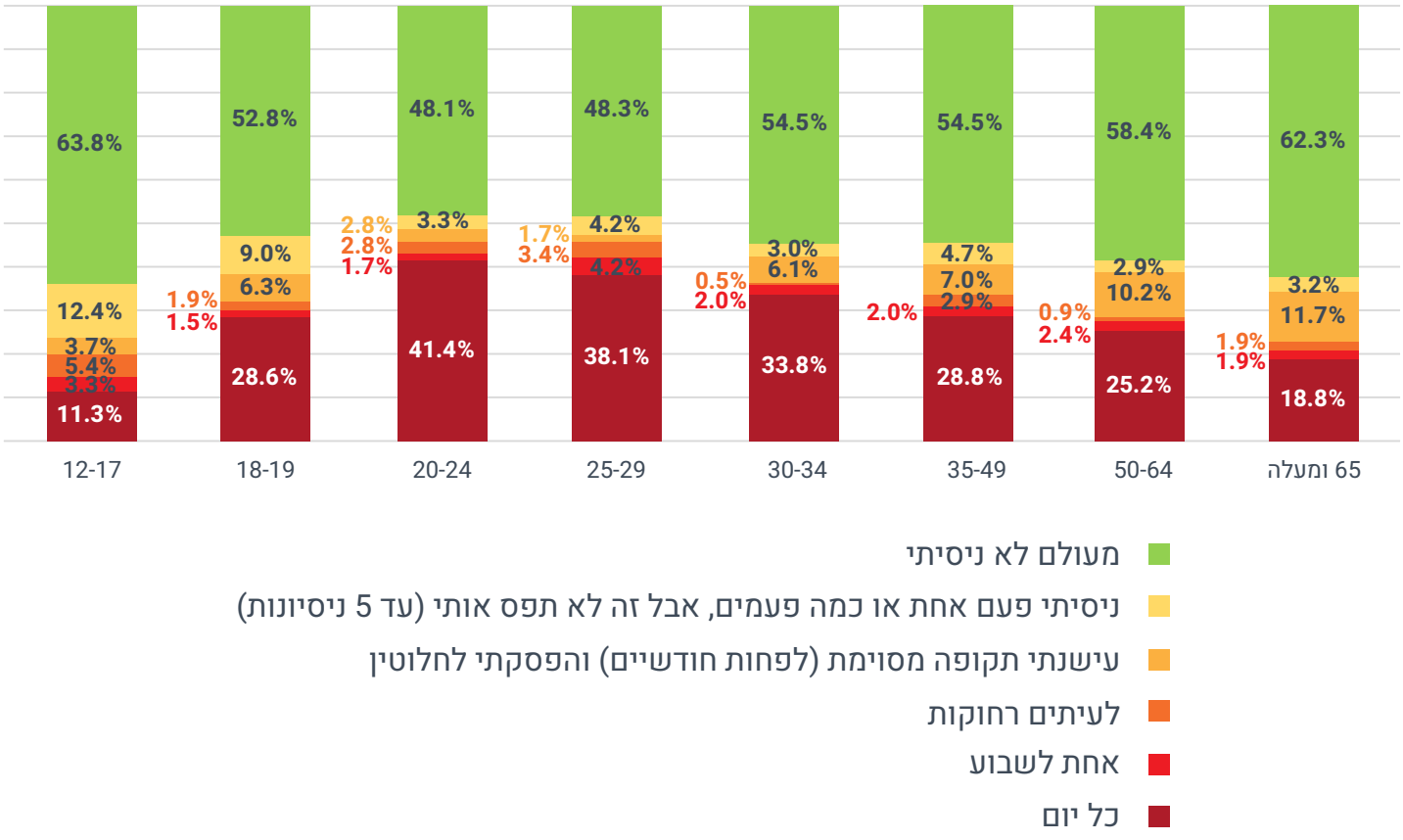

6 כסלו ש., כסלו מ., עישון בישראל 2023 :מאפייני העישון בקרב ילדים, נוער, צעירים ומבוגרים בחברה היהודית. המיזם הרב-מגזרי למיגור העישון. רמת גן. מאי 2023 , עמוד 8.

בניתוח שיעורי העישון בתדירויות השונות לפי מגדר וקבוצות הגיל, נמצאו הבדלים משמעותיים בשני המשתנים. בתרשים 16 מוצגות תוצאות כלל המשיבים על הסקרים, הן לפי גיל (נוער מול בוגרים) והן לפי מגדר:

- **מבחינה מגדרית**, הפילוח מראה הבדלים משמעותיים, כאשר נערים וגברים מתנסים ומעשנים יותר לעומת נערות ונשים.

- **בקרב בני נוער**, ניתן לראות תנועה לכיוון הכניסה לעולם העישון, בעיקר בקרב הנערים, שנעים מ-13% בהתנסות של חודשים, ל-7% המעשנים לעיתים רחוקות, 5% אחת לשבוע ומגיעים ל-21% המעשנים באופן יומי. בקרב הנערות ניתן לראות תופעה של התנסות, עם שיעור של 12% שהתנסו לתקופה של חודשים, השיעורים יורדים בעישון לעיתים רחוקות (4%) וזניחים ביותר בעישון תדיר יותר.

- **בקרב בוגרים**, הרגלי העישון נראים "יציבים" יותר, ונחלקים בעיקר בין אלה שמעשנים באופן יומי ומרביתם גברים (53%, לעומת 4% מהנשים) לעומת אלה שלא עישנו מעולם ומרביתם נשים (84%, לעומת 29% מהגברים).

- **מבחינת התנסות**, למרות שבקרב גברים ניתן לראות שיעורי התנסות גבוהים יותר לעומת נערים (71.3% לעומת 52.1%, בהתאמה), הרי שבקרב נשים ונערות המגמה הפוכה, והתנסות נפוצה יותר בגיל הנעורים (16.0% לעומת 19.6%, בהתאמה).

תרשים 16: "עד כמה, אם בכלל, את/ה מעשן/ת?", בני נוער אל מול בוגרים לפי מגדר

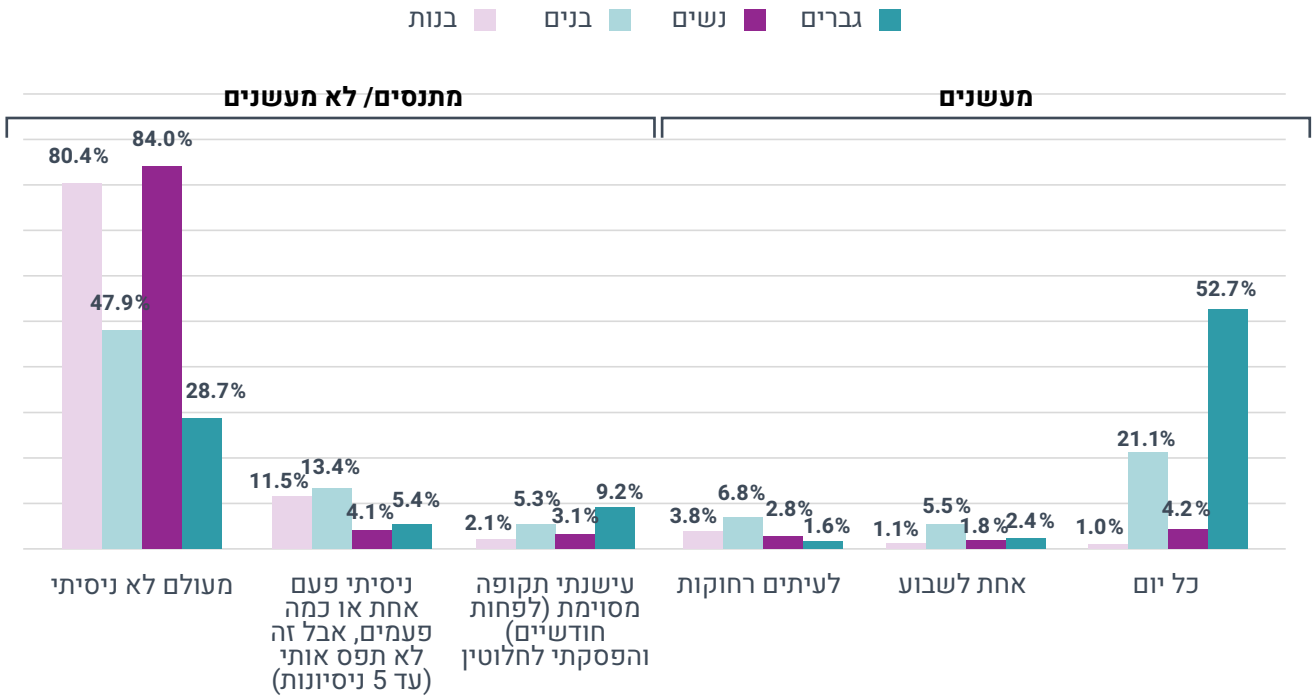

על מנת לבחון את **נקודות המעבר מהתנסות בעישון לעישון תדיר, נערך ניתוח של כלל המשיבים על הסקרים, לפי ארבע קבוצות גיל: בני נוער, צעירים בגילי 18-19, צעירים בוגרים בגילי 20-24 ובוגרים בגיל 25 ומעלה**. כפי שעולה מתרשים 17, ניתן לראות כי:

- תקופת ההתנסות אצל בנים נמשכת לגילי 18-19 (בפילוחים נוספים נמצא כי במקרים מסויימים אף עולה בגילים הללו).
- אצל בנות לעומת זאת, בגילי 18-19 כבר מתחילה ירידה בשיעורי ההתנסות ועלייה בשיעורי העישון התדיר, המגיעה בסופו של דבר למציאות של "מעשנ.ת או לא מעשנ.ת" המאפיינת את הגילאים הבוגרים.
- **בקרב שתי קבוצות המגדר** ישנה מגמה של עלייה בשיעורי העישון התדיר מגילי נערות ועד גיל 24, ולאחר מכן ירידה בשיעורים אלו בגילי הבגרות.

תרשים 17: "עד כמה, אם בכלל, את/ה מעשן/ת?",
כלל המשיבים (נוער ובוגרים) לפי קבוצות גיל ומגדר

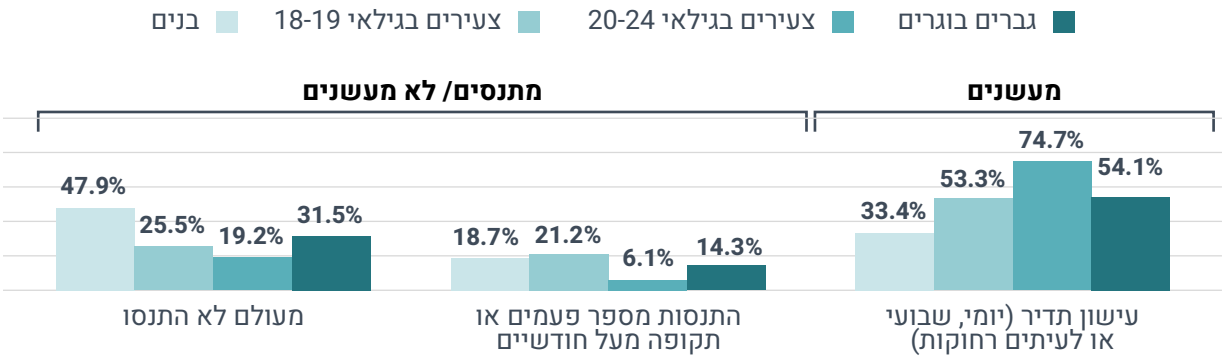

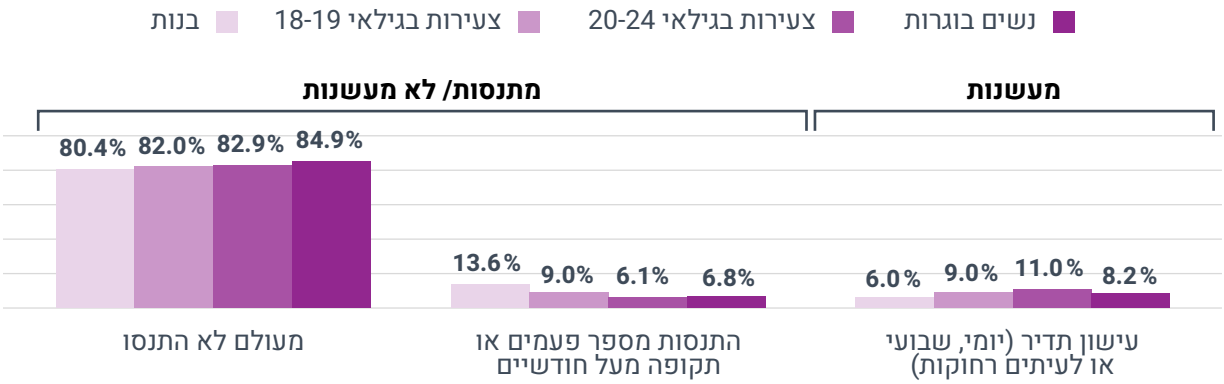

בתרשים 18 בוצעה **השוואה בין סקר בני הנוער שהתבצע ב-2022, לסקר בני הנוער הנוכחי.** תוצאות ההשוואה משקפות את מהימנותם של ממצאי הסקר הקודם:

- בקרב הבנים – הן בסקר הנוכחי והן בקודם, מעל ל-50% מבני הנוער דיווחו על התנסות בעישון במידה כלשהי לפני גיל 18 ומעל ל-21% דיווחו על עישון יומיומי. שיעור המשיבים שלא התנסו מעולם בעישון דומה עם עליה קלה בין השנים (47.9% לעומת 41.9% לפני כשנתיים). שיעור המשיבים שדיווחו על עישון יומיומי דומה עם ירידה קלה (21.1% לעומת 25.7% לפני שנתיים).

- בקרב הבנות – הנתונים בין השנתיים דומים מאוד, מלבד נושא ההתנסות שעלה מ-5.2% לפני כשנתיים ל-11.5% בסקר הנוכחי. על פי נתונים אחרים בסקר ניתן להניח כי קפיצה זו קשורה לשכיחות ההולכת וגוברת של סיגריות אלקטרוניות בקרב בני הנוער בכלל, ובקרב הבנות בפרט.

תרשים 18: "עד כמה, אם בכלל, את.ה מעשן.ת?", השוואה בין השנים, בני נוער לפי מגדר

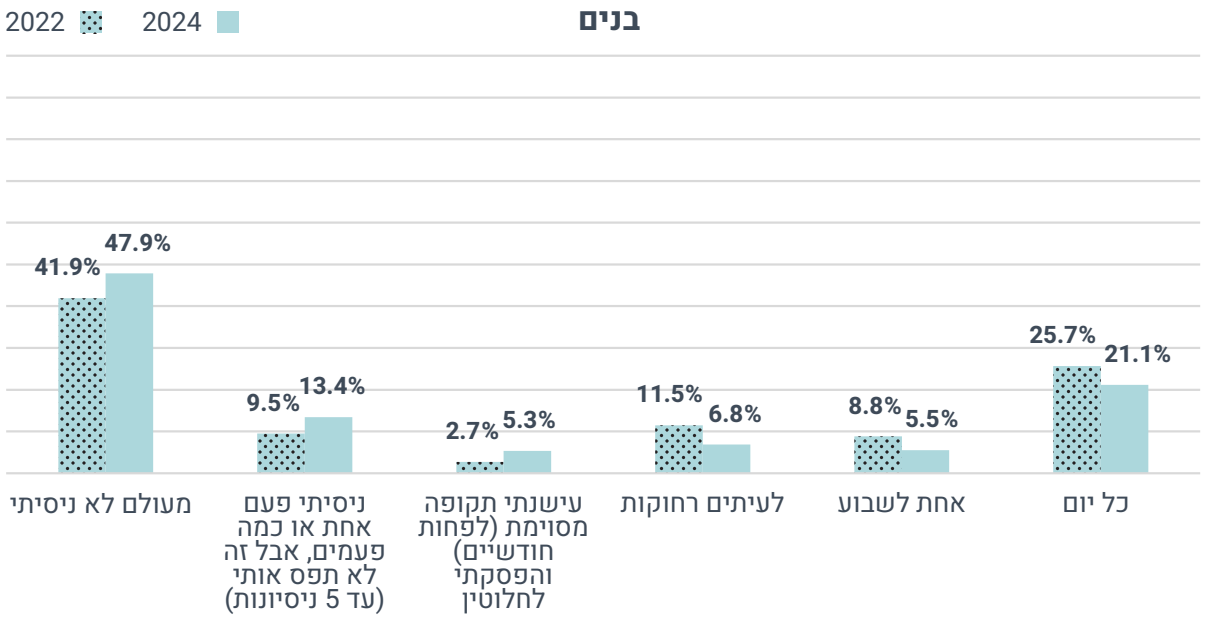

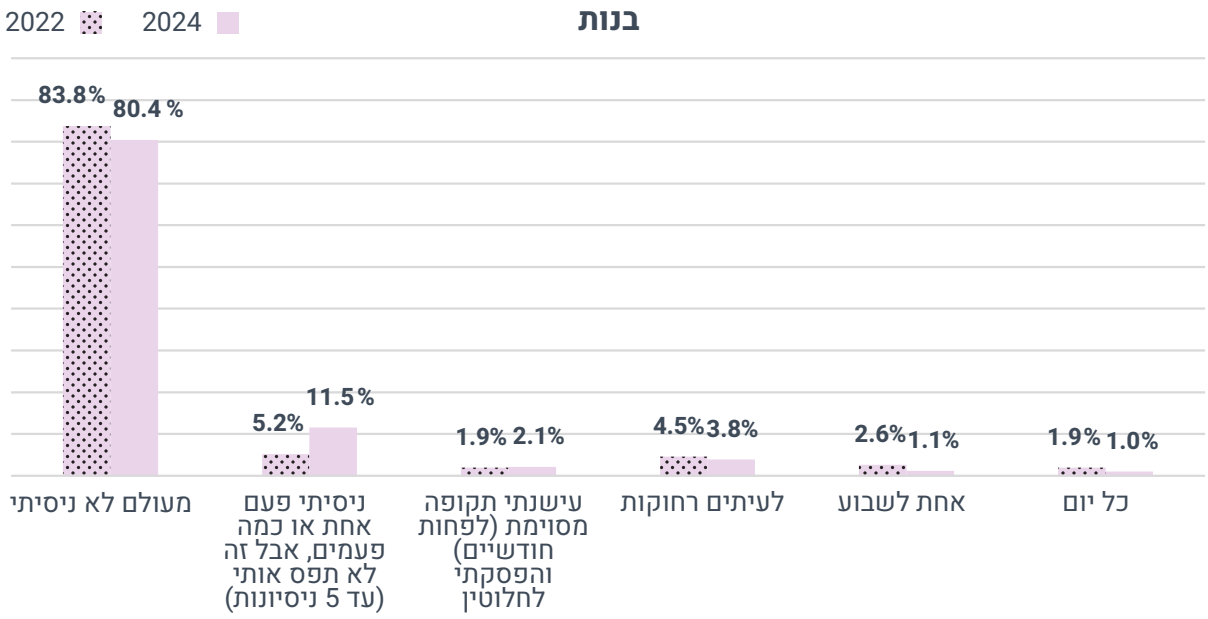

בניתוח שיעורי העישון בחודש האחרון של מוצר עישון כלשהו לפי גיל (תרשים 19), ניתן לראות כי:

- שיעורי העישון של מוצר כלשהו בחודש האחרון עולים בהדרגה מגילי הנעורים (35.9%), מגיעים לשיא בגילי העשרים (מעל ל-50%), ולאחר מכן יורדים (ל-36.4% בגיל 65 ומעלה). מהלך זה תואם את שיעורי העישון הכלליים שדווחו על ידי המשיבים.

- **בניתוח נוסף לפי מגדר** (תרשים 20), עולה כי הפער המגדרי בשיעורי העישון – לפיו שיעורי העישון בקרב גברים גבוהים בפער גדול משל נשים, משותף לבני נוער ולבוגרים, ואף גדל מ-32.4 נקודות האחוז בגילי הנעורים ל-55.2 נקודות האחוז בגילים הבוגרים. בנוסף, ניתן לראות כי הבנות מעשנות בפועל (בחודש האחרון) יותר מאשר הנשים (19.4% ו-15.8% בהתאמה).

תרשים 19: שיעור עישון מוצר כלשהו בחודש האחרון, כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

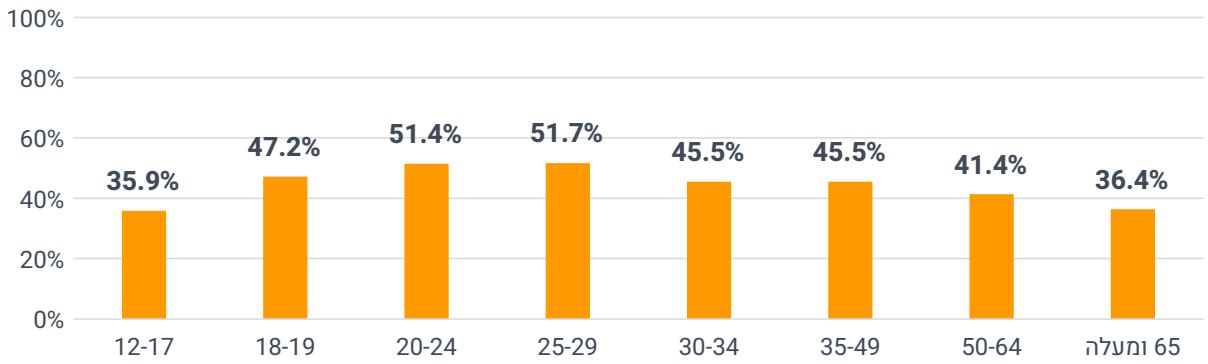

תרשים 20: שיעור עישון מוצר כלשהו בחודש האחרון, בני נוער מול בוגרים, לפי מגדר

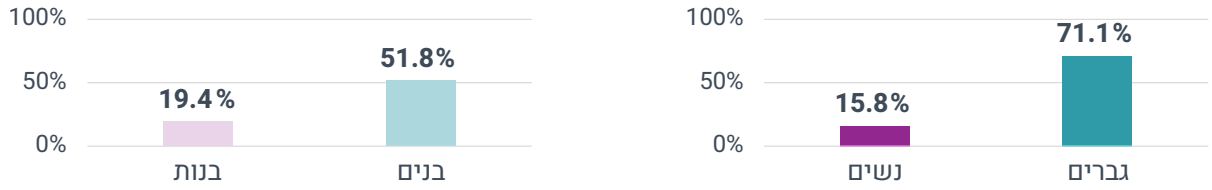

3.2 התנסות, עישון ומגוון מוצרי עישון ואידוי

בתרשים 21 ניתן לראות את **שכיחות ההתנסות במוצרי העישון השונים בקרב בני הנוער, לפי מגדר**. ניתן לראות כי:

- בקרב הבנים, שיעורי ההתנסות גבוהים משמעותית ומגוון ההתנסות רחב יותר מאשר בקרב בנות. מוצרי ההתנסות השכיחים ביותר הם נרגילה (46.5%), סיגריות בחפיסה (37.7%) וסיגריות אלקטרוניות (31.0%).

- בקרב הבנות, נרגילות וסיגריות אלקטרוניות הן מוצרי ההתנסות השכיחים ביותר, עם שיעורי התנסות של 17.4% ו- 13.4% מתוך כלל הבנות, בהתאמה.

תרשים 21: "באילו מוצרי טבק וניקוטין התנסית?"", בני נוער לפי מגדר*

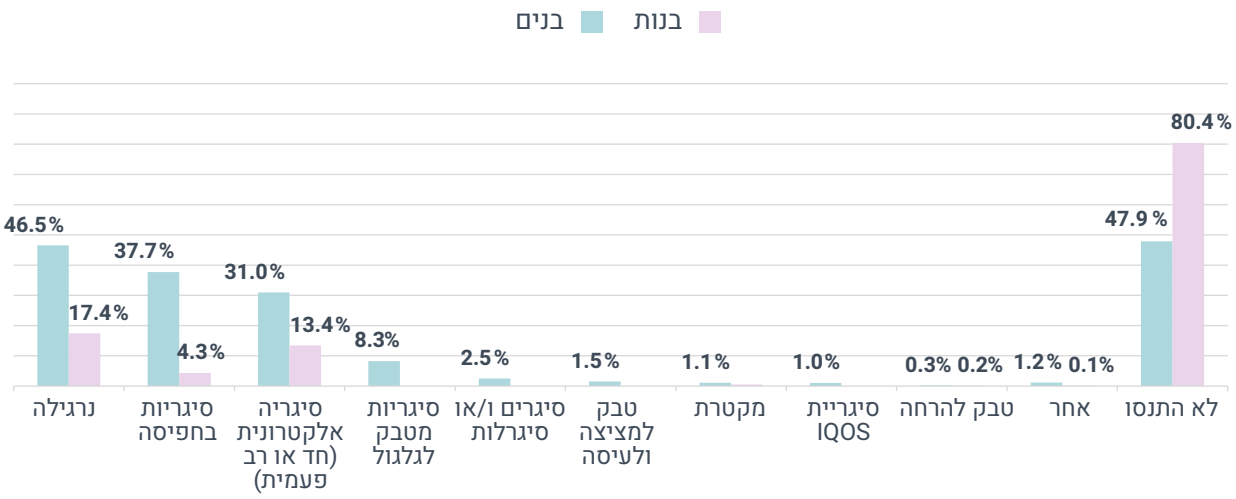

* שאלה מרובת בחירה, האחוזים מחושבים מתוך כלל המשיבים בקבוצת המגדר.

תרשים 22 מציג **השוואה שנערכה בין נתוני ההתנסות במוצרים השונים בסקר בני הנוער משנת 2022 לסקר בני הנוער הנוכחי**. מההשוואה עולה כי:

- הנרגילה שמרה על מעמדה כמוצר ההתנסות השכיח ביותר בקרב בני הנוער בין השנים, ואף חלה עלייה בשכיחות ההתנסות בה, הן בקרב בנות (מ-12.3% בשנת 2022 ל-17.4% ב-2024) והן בקרב בנים 42.6% ל-46.5%, בהתאמה).

- בסיגריות בחפיסה - הפער בין בנות לבנים גדל בין השנים שכן השימוש בקרב בנות נותר דומה (4.5% בשנת 2022 לעומת 4.3% ב-2024), בעוד השימוש בקרב בנים עלה מ-31.8% בשנת 2022 לעומת 37.7% ב-2024.

- בקרב הבנות, רוב הנתונים נותרו דומים, מלבד עליה חדה בהתנסות בסיגריות אלקטרוניות רב פעמיות (מ-1.3% ל-8.8%).

- גם בקרב הבנים ניתן לראות עליה משמעותית בהתנסות בסיגריות אלקטרוניות רב פעמיות (מ-7.4% ל-22.9%) לעומת ירידה מסוימת בהתנסות בסיגריות אלקטרוניות חד פעמיות מ-35.1% ל-23.4%).

תרשים 22: "באילו מוצרי טבק וניקוטין התנסית?", בני ובנות נוער בהשוואה בין השנים*

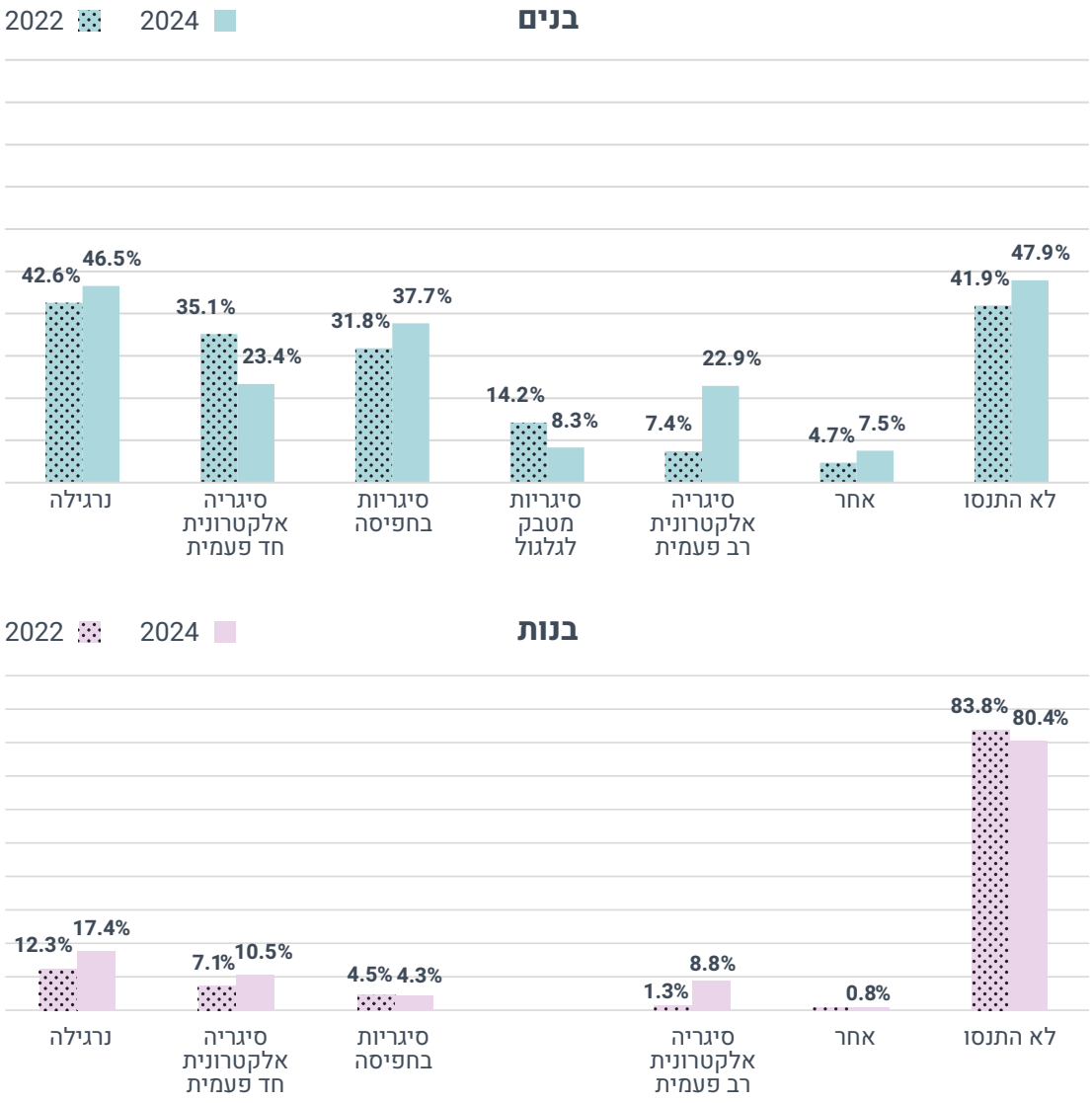

* שאלה מרובת בחירה, האחוזים מחושבים מתוך כלל המשיבים בקבוצת המגדר.

תרשים 23 **מציג בחינה של מוצר העישון הראשון בו התנסו המשיבים, בהשוואה בין בני נוער ובוגרים לפי מגדר**. ניתן לראות כי:

- בפילוח גילאי, הבוגרים (18 ומעלה), מדווחים על התנסות ראשונה של שני מוצרים מובילים, נרגילה (50.2% בקרב נשים ו-24.1% בקרב גברים) וסיגריות בחפיסה (72.6% בקרב גברים ו-36.6% בקרב נשים), בעוד שבקרב בני הנוער ישנם שלושה מוצרים מובילים הכוללים נרגילה, סיגריות בחפיסה וסיגריות אלקטרוניות (חד ורב פעמיות). פערים אלו הגיוניים בשל העובדה שסיגריות אלקטרוניות נכנסו כמוצר משמעותי רק בשנים האחרונות והן מאפיינות את שנות הנעורים.

- מבחינה מגדרית, בקרב נשים בוגרות, המוצר הראשון השכיח הוא נרגילה (50.2%), ובפער אחריו הסיגריות בחפיסה (36.6%). לעומתן, בקרב גברים, המוצר הראשון השכיח הוא סיגריות בחפיסה (72.6%), ובפער משמעותי אחריו הנרגילה (24.1%). גם בקרב בני הנוער המוצר הראשון בקרב בנות הוא נרגילה (48.8%) ובקרב בנים סיגריות בחפיסה (37.6%), אולם בגילים אלו רואים את מעמדה של הסיגריה האלקטרונית, המהווה את המוצר השני בשכיחותו בקרב בנות (40.2%), והשלישי בקרב הבנים (24.6%).

תרשים 23: מוצר התנסות ראשון, השוואה בין בני נוער ובוגרים לפי מגדר

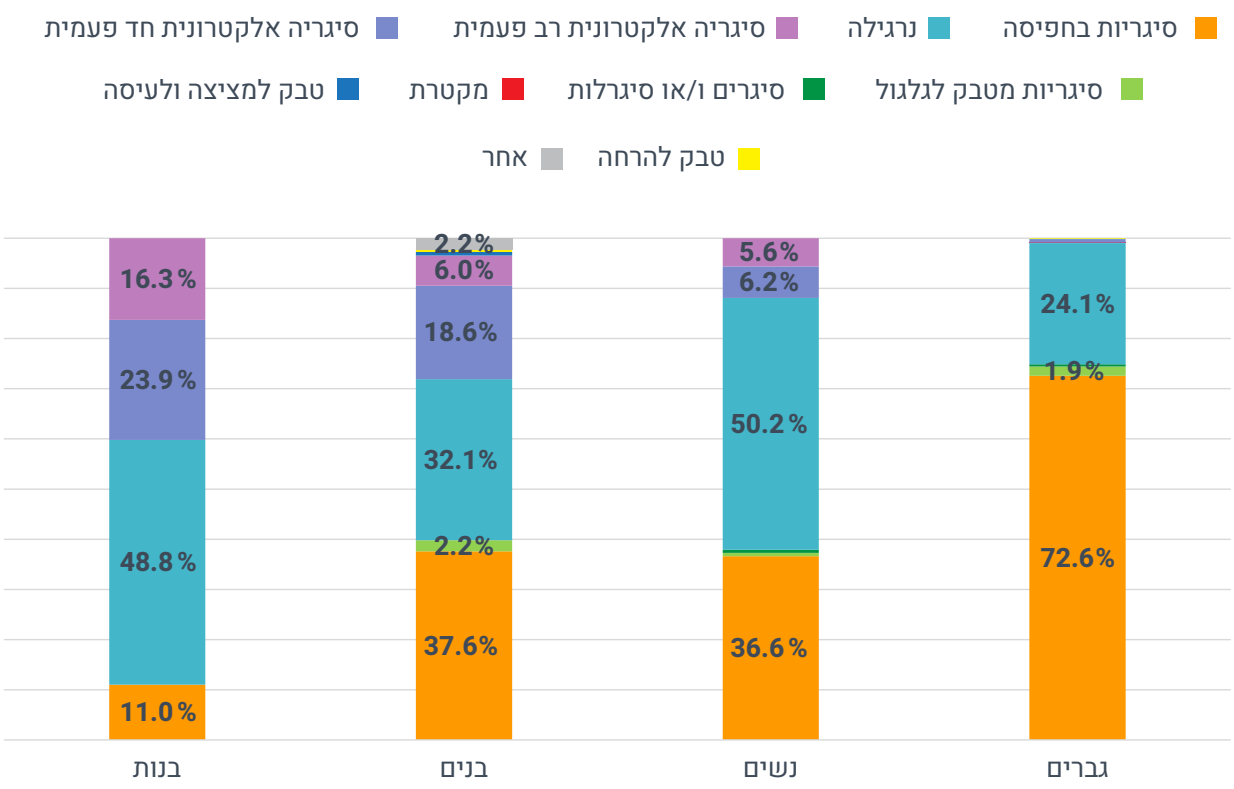

על מנת **לבחון הן את השכיחות השונה של המוצרים השונים כמוצרי התנסות ראשונים, והן את השתנות שכיחות זו בין קבוצות הגיל השונות ובין שני המגדרים**, נערך הניתוח המוצג בלוח 1, בו ניתן לראות את השכיחות בה נבחרו המוצרים השונים כמוצר העישון הראשון אותו עישנו אי פעם בקרב כלל המשיבים (משני הסקרים), לפי קבוצות גיל ומגדר. מהניתוח עולה כי:

- שני המוצרים השכיחים ביותר כהתנסות ראשונה הם סיגריות בחפיסה ונרגילה, בקרב כלל הגילים.

- בעוד בקרב הגילים המבוגרים (50-64) רק 14.0% מדווחים על הנרגילה כמוצר השני בשכיחותו, אחוז זה הולך ועולה ככל שיורדים בקבוצות הגיל, ומגיע ל 41.0% בקרב בני 18-19. נתון זה מראה את העלייה בפופולריות של הנרגילה כמוצר עישון משמעותי בעשורים האחרונים.

- בקרב בני נוער, נרגילה, סיגריות בחפיסה וסיגריות אלקטרוניות מופיעות בשכיחות דומה, עם יתרון מסוים לנרגילה (36.5%, 30.6% ו- 28.7% בהתאמה).

- בשאר קבוצות הגיל, סיגריות אלקטרוניות נמצאו כמוצר התנסות ראשון רק בקרב כ-10% מבני 18-24 ובשכיחות זניחה ביותר בשאר קבוצות הגיל, וזאת בשל כניסתן של הסיגריות האלקטרוניות רק בשנים האחרונות.

- שאר מוצרי העישון והאידוי כמעט ואינם נוכחים כלל כמוצר התנסות ראשון, ונראה שתרומתם לכניסה לעולם העישון שולית ביותר.

לוח 1: "מה היה מוצר העישון הראשון שניסית?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

המוצר השכיח ביותר | המוצר השני בשכיחותו | המוצר השלישי בשכיחותו

	12-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-49	50-64	65 ומעלה
סיגריות בחפיסה	30.6%	48.7%	60.6%	63.9%	68.9%	74.6%	82.8%	86.2%
נרגילה	36.5%	41.0%	37.2%	29.5%	28.9%	24.4%	14.0%	1.7%
סיגריה אלקטרונית (חד או רב פעמית)	28.7%	10.3%	2.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
סיגריות מטבק לגלגול	1.6%	0.0%	0.0%	4.9%	2.2%	5%.	1.6%	8.6%
סיגרים ו/או סיגרלות	0.0%	0.0%	0.0%	1.6%	0.0%	0.0%	1.1%	1.7%
מקטרת	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	1.7%
טבק למציצה ולעיסה	0.5%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.5%	0.0%
טבק להרחה	0.4%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.5%	0.0%	0.0%
אחר	1.6%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%

* תשובות בהפרש של פחות מ-5% זו מזו חושבו כבעלות שכיחות דומה.

לוח 2 מציג את **השכיחות בה נבחרו המוצרים השונים כמוצר העישון העיקרי** בקרב כלל המשיבים (משני הסקרים), לפי קבוצות גיל. עולה כי:

- <u>בקבוצות הגיל הבוגרות</u>: סיגריות בחפיסה הן המוצר העיקרי השכיח ביותר (שכיחותן יורדת בהדרגה מ- 86.0% בגיל 65 ומעלה ל-67.7% בגילי 20-24, כנראה עם העלייה בגיוון מוצרי העישון בעשורים האחרונים). ונרגילה הינה המוצר השני בשכיחותו בפער ניכר (שכיחותה יורדת בהדרגה בין 29.0% בגילי 20-24 ל-14.5% בגילי 50-64). רק בגיל 65 ומעלה, סיגריות מטבק לגלגול הן המוצר השני בשכיחותו (10.5%).

- <u>בקרב בוגרים צעירים (בגילי 18-19)</u>: לאחר שני המוצרים שהוזכרו בקרב הבוגרים, מופיעות סיגריות אלקטרוניות כמוצר בעל שכיחות שלישית משמעותית (13.2%).

- <u>בקרב בני הנוער</u>: על אף שהמוצר העיקרי השכיח ביותר נותר סיגריות בחפיסה (40.7%), הסיגריות האלקטרוניות מופיעות כמוצר העיקרי השני בשכיחותו (33.0%) והנרגילה נדחקת למקום השלישי (25.9%).

- כלומר – **ככל שיורדים בגיל, ניתן לראות בבירור את כניסתן של הסיגריות האלקטרוניות כמוצר עיקרי**. לאור השינויים בשוק וכניסת הסיגריה האלקטרונית בשנים האחרונות, נשאלת השאלה אם מוצר זה ימשיך להוות מוצר משמעותי גם עם התבגרותם של בני הנוער של היום, ובמקביל האם שכיחותו תמשיך לעלות גם בקרב בני הנוער של מחר.

לוח 2: "מה מוצר העישון העיקרי שלך?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

המוצר השכיח ביותר | המוצר השני בשכיחותו | המוצר השלישי בשכיחותו

	12-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-49	50-64	65 ומעלה
סיגריות בחפיסה	40.7%	58.9%	67.7%	72.1%	75.6%	77.6%	82.3%	86.0%
נרגילה	25.9%	27.4%	29.0%	24.6%	24.4%	20.4%	14.5%	1.8%
סיגריות מטבק לגלגול	0.0%	0.0%	1.1%	3.3%	0.0%	1.5%	3.2%	10.5%
סיגריה אלקטרונית (חד או רב פעמית)	33.0%	13.2%	2.2%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
מקטרת	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	1.8%
טבק למציצה ולעיסה	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.5%	0.0%	0.0%
טבק להרחה	0.5%	0.5%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%

* תשובות בהפרש של פחות מ-5% זו מזו חושבו כבעלות שכיחות דומה.

לוח 3 מציג את **ההבדלים במוצר העישון העיקרי בין נוער לבין בוגרים, לפי מגדר**. עולה כי:

- בקרב בני נוער, סיגריות בחפיסה הן המוצר העיקרי השכיח ביותר בקרב בנים (49.1%), ואחריו מגיעות בפער משמעותי סיגריה אלקטרונית (28.4%) ונרגילה (21.9%).
- בקרב בנות, סיגריה אלקטרונית היא המוצר השכיח ביותר (47.1%), אחריה מגיעה נרגילה (38.6%) ולאחר מכן סיגריות בחפיסה (14.4%).
- בקרב האוכלוסייה הבוגרת, סיגריות בחפיסה ונרגילה הם המוצרים העיקריים השכיחים ביותר, כאשר סיגריות בחפיסה שכיחות יותר בקרב גברים (79.3% לעומת 36.2% בנשים) ונרגילה בקרב נשים (48.5% לעומת 17.3% בגברים). סיגריה אלקטרונית שכיחה בקרב אחוז קטן מהנשים (12.7%) ושכיחותה זניחה בקרב גברים.
- ישנו הבדל משמעותי בין שתי קבוצות המגדר בקרב כלל המשיבים ללא תלות בגילם, כך שסיגריה אלקטרונית ונרגילה שכיחות יותר בשימוש בקרב נשים (12.7% ו-48.5%, בהתאמה) ובנות (47.1% ו-38.6% בהתאמה) מאשר גברים (1.3% ו- 17.3% בהתאמה) ובנים (28.4% ו-21.9% בהתאמה).
- בהשוואה בין שתי קבוצות הגיל, אפשר לראות ש**שער הכניסה של הנערות לעולם העישון הוא סיגריה אלקטרונית ונרגילה**. לעומתן, נשים בוגרות צורכות יותר נרגילה וסיגריות בחפיסה.

- ממצא זה מחדד את השאלות שהוזכרו לעיל, בהקשר של בנות הנוער: האם הנערות של היום, שימשיכו לעשן בבגרותן, יעברו בעתיד לנרגילות ולסיגריות בחפיסה כמצבן של בוגרות היום, או שהסיגריה האלקטרונית תישאר המוצר השכיח יותר גם בעתיד?

- **שער הכניסה של הנערים הוא סיגריות בחפיסה (כמחצית מהם) והסיגריות האלקטרוניות (28.4%),** בעוד שבקרב הגברים הבוגרים סיגריות בחפיסה הופכות להיות המוצר המוביל ואחריו בפער ניכר הנרגילה.

לוח 3: "מה מוצר העישון העיקרי שלך?", נוער ובוגרים, לפי מגדר*

המוצר השכיח ביותר | המוצר השני בשכיחותו | המוצר השלישי בשכיחותו

	בנות	בנים
סיגריות בחפיסה	14.4%	49.1%
נרגילה	38.6%	21.9%
סיגריה אלקטרונית (חד או רב פעמית)	47.1%	28.4%
טבק להרחה	0.0%	0.6%

	נשים	גברים
סיגריות בחפיסה	36.2%	79.3%
סיגריות מטבק לגלגול	2.7%	1.8%
נרגילה	48.5%	17.3%
מקטרת	0.0%	0.1%
סיגריה אלקטרונית (חד או רב פעמית)	12.7%	1.3%
טבק למציצה ולעיסה	0.0%	0.1%
טבק להרחה	0.0%	0.0%

*רוב מעשני הסיגריה האלקטרונית הבוגרים הם בגילי 18-19 וחלק קטן מאוד בגילי 20-24.
תשובות בהפרש של פחות מ-5% זו מזו חושבו כבעלות שכיחות דומה.

לוחות 4 ו-5 מציגים **השוואה בין מוצרי הכניסה לעולם העישון לבין מוצרי העישון העיקריים** שדווחו על ידי כלל המשיבים. ניתן לראות את התופעות הבאות:

- **כמוצר כניסה**: שיעורי השימוש בנרגילה בכניסה לעישון דומים לשיעורי השימוש בסיגריות בחפיסה (36.5% ו-30.6% בהתאמה בקרב הנוער; 41.0% ו-48.7% בהתאמה בקרב הבוגרים הצעירים בגילאי 18-19).

- **כמוצר עיקרי**: נוצר פער, עם שיעורים גבוהים יותר של שימוש בסיגריות בחפיסה. הדבר נכון בעיקר עד גיל 24 (25.9% מול 40.7% בהתאמה, בקרב בני הנוער; 27.4% ו-58.9% בהתאמה, בגילי 18-19; ו-29.0% מול 67.7% בהתאמה, בגילי 20-24). נתון זה עשוי להצביע על תופעה של "משיכה" אל תוך עולם העישון על ידי הנרגילה, ומעבר לסיגריות בחפיסה לאחר ההתמכרות או ההתרגלות, שממשיך לגילים הבוגרים יותר.

- **שכיחות הסיגריה האלקטרונית דומה הן כמוצר כניסה והן כמוצר עיקרי** בקבוצות בהן נראה בה שימוש כלשהו: בקרב בני נוער (28.7% לעומת 33.0%, בהתאמה), ובקרב בוגרים צעירים בגילי 18-24 (12.4% לעומת 15.4% בהתאמה). מה שעשוי להצביע על תחרות בינה לבין הסיגריות בחפיסה כמוצר שימוש עיקרי בגילים אלו.

לוח 4: "מה היה מוצר העישון הראשון שניסית?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל*

המוצר השכיח ביותר | המוצר השני בשכיחותו | המוצר השלישי בשכיחותו

	12-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-49	50-64	65 ומעלה
סיגריות בחפיסה	30.6%	48.7%	60.6%	63.9%	68.9%	74.6%	82.8%	86.2%
נרגילה	36.5%	41.0%	37.2%	29.5%	28.9%	24.4%	14.0%	1.7%
סיגריה אלקטרונית (חד או רב פעמית)	28.7%	10.3%	2.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
סיגריות מטבק לגלגול	1.6%	0.0%	0.0%	4.9%	2.2%	0.5%	1.6%	8.6%

לוח 5: "מה מוצר העישון העיקרי שלך?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל*

המוצר השכיח ביותר | המוצר השני בשכיחותו | המוצר השלישי בשכיחותו

↑ השכיחות עלתה, יחסית למוצר ראשון | ↓ השכיחות ירדה, יחסית למוצר ראשון

	12-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-49	50-64	65 ומעלה
סיגריות בחפיסה	40.7% ↑	58.9% ↑	67.7% ↑	72.1% ↑	75.6% ↑	77.6%	82.3%	86.0%
נרגילה	25.9% ↓	27.4% ↓	29.0% ↓	24.6%	24.4%	20.4%	14.5%	1.8%
סיגריה אלקטרונית (חד או רב פעמית)	33.0%	13.2%	2.2%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
סיגריות מטבק לגלגול	0.0%	0.0%	1.1%	3.3%	0.0%	1.5%	3.2%	10.5%

* בשני הלוחות מוצגים ארבעת המוצרים עם שיעורי השימוש הגבוהים ביותר. תשובות בהפרש של פחות מ-5% זו מזו חושבו כבעלות שכיחות דומה.

3.3 גיל התחלת העישון

כפי שניתן לראות בתרשים 24 המציג את **גיל התחלת העישון של המשיבים**, בגילים מבוגרים יותר תחילת העישון התרחשה בגיל מאוחר יותר. כלומר גיל התחלת העישון כיום נמוך יותר מבעבר.

- קבוצות הקצה מראות הבדל משמעותי ביותר, כאשר הגיל הממוצע של התחלת העישון עליו דיווחו בני 65 ומעלה הינו 20.8, בעוד בני 12-17 דיווחו על גיל התחלת עישון ממוצע נמוך הרבה יותר – 12.7.

- **בניתוח לפי מגדר** עולה כי בקרב הבוגרים, גיל ההתחלה הממוצע מעט גבוה יותר בקרב נשים בהשוואה גברים (20.4 לעומת 17.4, בהתאמה). בקרב בני הנוער, אין הבדלים משמעותיים בין הקבוצות (12.5 לעומת 12.8, בהתאמה). כלומר, גם לפי נתונים אלו, מאפייני העישון של בנות הנוער דומים יותר לאלו של הבנים מאשר בגילי הבגרות.

תרשים 24: "באיזה גיל היית כשניסית מוצר טבק או ניקוטין בפעם הראשונה?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

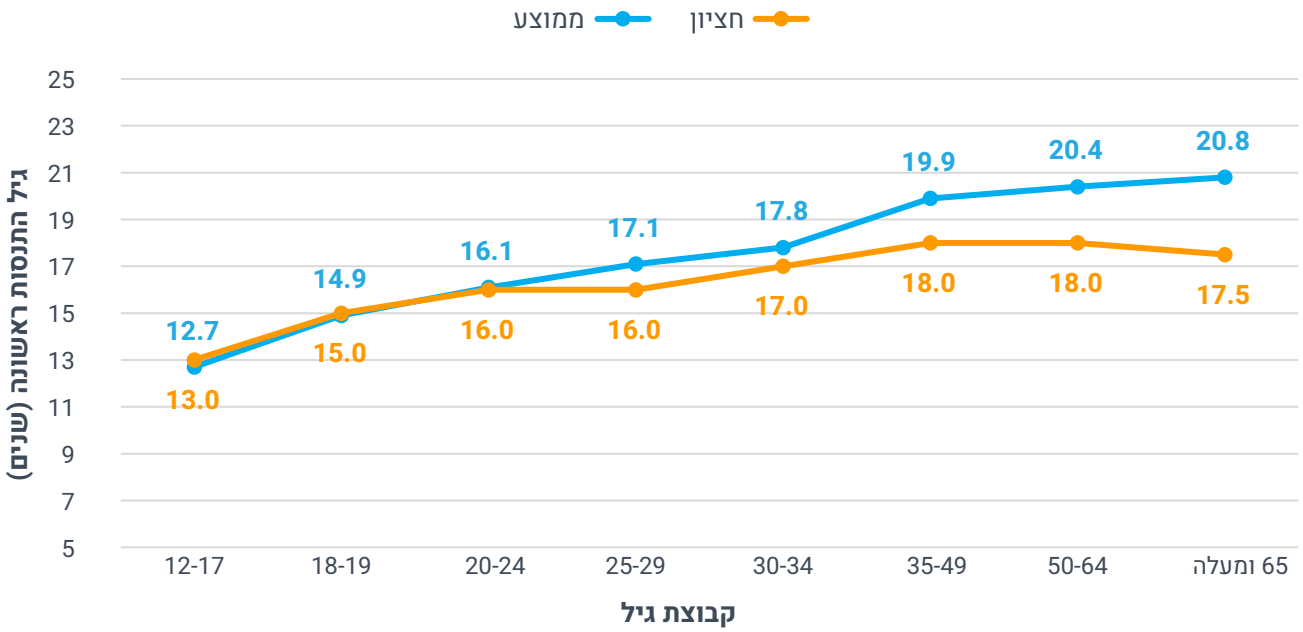

3.4 עישון בבית

תרשים 25 מציג את התפלגות תשובותיהם של המשיבים המעשנים לפי המקום בו הם מעשנים – האם בבית/בגינה והאם בנוכחות ילדיהם. ניתן לראות כי –

- **עד גיל 50**, כ-30% מהמשיבים בכל קבוצות הגיל אינם מעשנים בבית כלל. **מעל גיל 50**, ניתן לראות כי שיעורי עישון גבוהים יותר בבית (או בגינה), כששיעורי המעשנים בבית נמוכים בגילים מבוגרים יותר: 86% מקרב בני 50-64 מעשנים בבית, לעומת 76% מקרב בני 65 ומעלה.

- **מבחינת עישון מול הילדים**, ניתן לראות כי רק בגילי 30-34 מקפידים יותר לא לעשן בנוכחות הילדים (כ-20% לעומת מעל 30% בשאר הקבוצות, כולל בקבוצת הגיל 35-49 שיש להניח שחלקה היא של הורים לילדים ובני נוער). בשתי קבוצות הגיל המבוגרות ביותר, שיש להניח שהם הורים לילדים בוגרים, שיעור המשיבים שמעשנים בנוכחות הילדים גבוה יותר (46% בגילאי 50-64 ו-44% בגילאי 65 ומעלה) יחסית לאלה שאינם מעשנים בנוכחות הילדים (39% ו-32%, בהתאמה).

- על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2022)[7], הגיל הממוצע של אם ערביה בלידת ילד ראשון הוא 25.2, כך שבממוצע, נשים ערביות בגילי 26-36 הן אימהות לילדים קטנים ומעל גיל 36-37 הן אימהות לבני נוער.

7 לוח "גיל אם ממוצע בלידה ובלידה ראשונה, לפי קבוצת אוכלוסייה ודת האם, 1994 – 2022", הלמ"ס.

תרשים 25: "האם את.ה מעשנ.ת בבית" – בוגרים

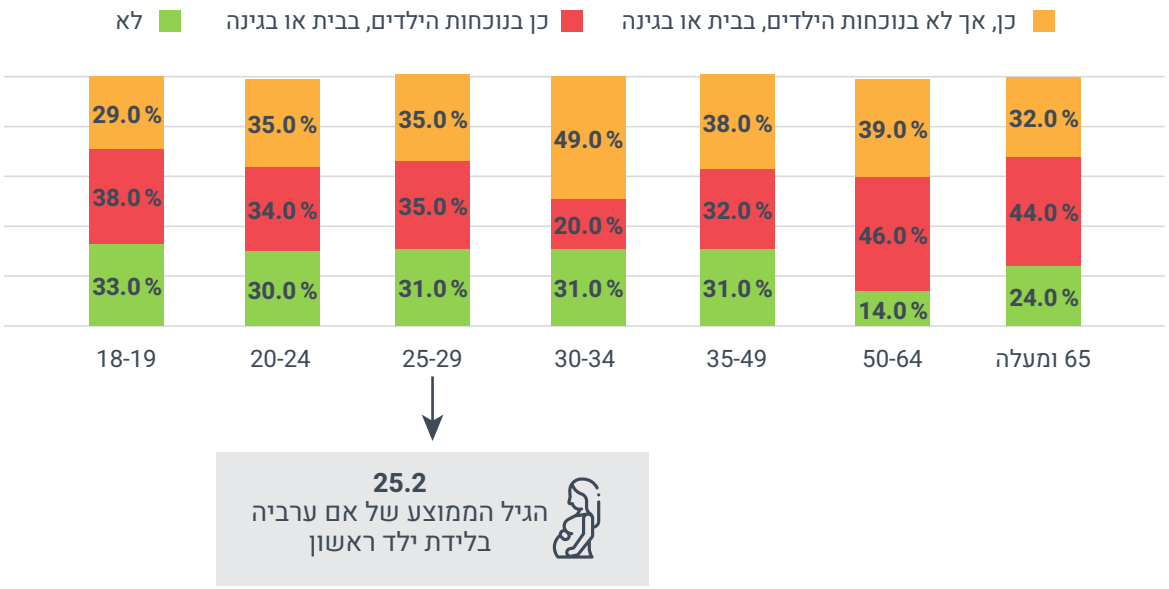

25.2
הגיל הממוצע של אם ערביה בלידת ילד ראשון

בני הנוער שנסקרו ודיווחו כי הם מעשנים, **נשאלו האם הם מעשנים בבית**. מהניתוח עולה כי כ-55% מבני הנוער מעשנים בתוך הבית, 21.1% מהם עושים זאת בנוכחות ההורים או בני המשפחה (תרשים 26).

בתרשים 27 להלן בוצעה **השוואה בין קבוצת הבוגרים לקבוצת בני הנוער מבחינת העישון בבית, ומבחינת עישון מול בני משפחה אחרים** (ילדים או הורים בהתאמה). מהפילוח עולה כי:

- הן בקרב בוגרים והן בקרב בני נוער, שיעורי העישון בבית בקרב נשים ובנות גבוה יותר בהשוואה לגברים ולבנים (80.1% מהנשים המעשנות, מעשנות בתוך הבית, לעומת 71.4% מהגברים, ו-65.1% מהבנות המעשנות לעומת 50.9% מהבנים).

- בקרב המעשנים בבית, נשים נוטות לעשן פחות בנוכחות הילדים (28.6%) בהשוואה לגברים (35.9%), לעומת הבנות, שדווקא נוטות לעשן יותר בנוכחות הורים או משפחה מאשר בנים (32.5% לעומת 17.1%, בהתאמה).

נתונים אלו מצביעים על נטייה של בנות ונשים לעשן יותר במקומות סגורים ופחות במרחב הציבורי, לעומת גברים ובנים, שנוהגים לעשן גם בפנים וגם בחוץ.

תרשים 26: "האם את.ה מעשנ.ת בבית", בני נוער

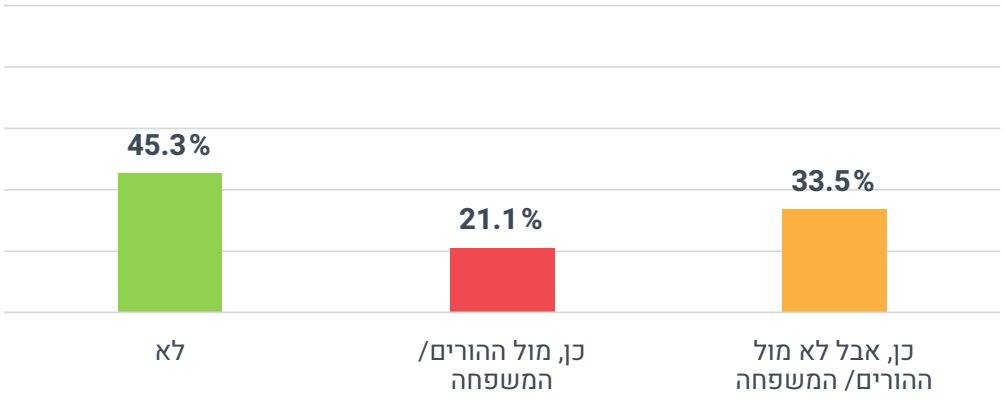

תרשים 27: "האם את.ה מעשנ.ת בבית", בני נוער ובוגרים, לפי מגדר

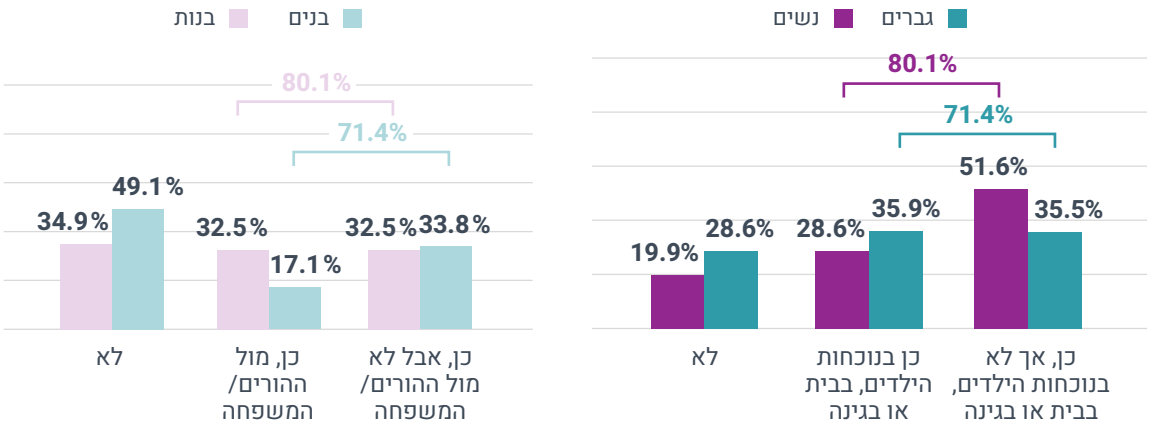

3.5 עישון נרגילה

מאחר שהנרגילה קיבלה מקום משמעותי בהרגלי העישון של בני ובנות נוער ערבים, ממצא שבלט כבר במחקר הראשון שנערך בשנת 2022[8], במחקר זה, **נכללו שאלות נוספות עבור בני הנוער לגבי הרגלי עישון הנרגילה, בקרב אלה שדיווחו כי הינם מעשנים נרגילה או עישנו אי פעם**.

- תרשים 28, מציג את שיעורי עישון הנרגילה של בני נוער בתדירויות השונות, אל מול שיעורי העישון הכלליים של בני הנוער (שמעשנים או עישנו את כלל המוצרים). ניתן לראות כי שיעורי עישון הנרגילה דומים לאלה הכלליים בכל התדירויות מלבד עישון יומיומי, שם שיעורי עישון נרגילה הם נמוכים יותר.

- מספרים אלה מעידים על כך שלמרות הפופולריות הגבוהה של הנרגילה כמוצר עישון, היא אינה מותאמת לשימוש יומיומי והשימוש בה בקרב כלל בני הנוער נעשה בתדירות נמוכה יותר.

8 דוח חברת נאס-ناس למחקר וייעוץ, מאפייני תופעת העישון בקרב בני נוער וצעירים. מהחברה הערבית. נגם גנטוס, אביבית חי ונסרין חדאד חאג' יחיא. פורסם: מאי, 2022.

תרשים 28: "באיזה תדירות את.ה מעשנ.ת נרגילה?", בני נוער

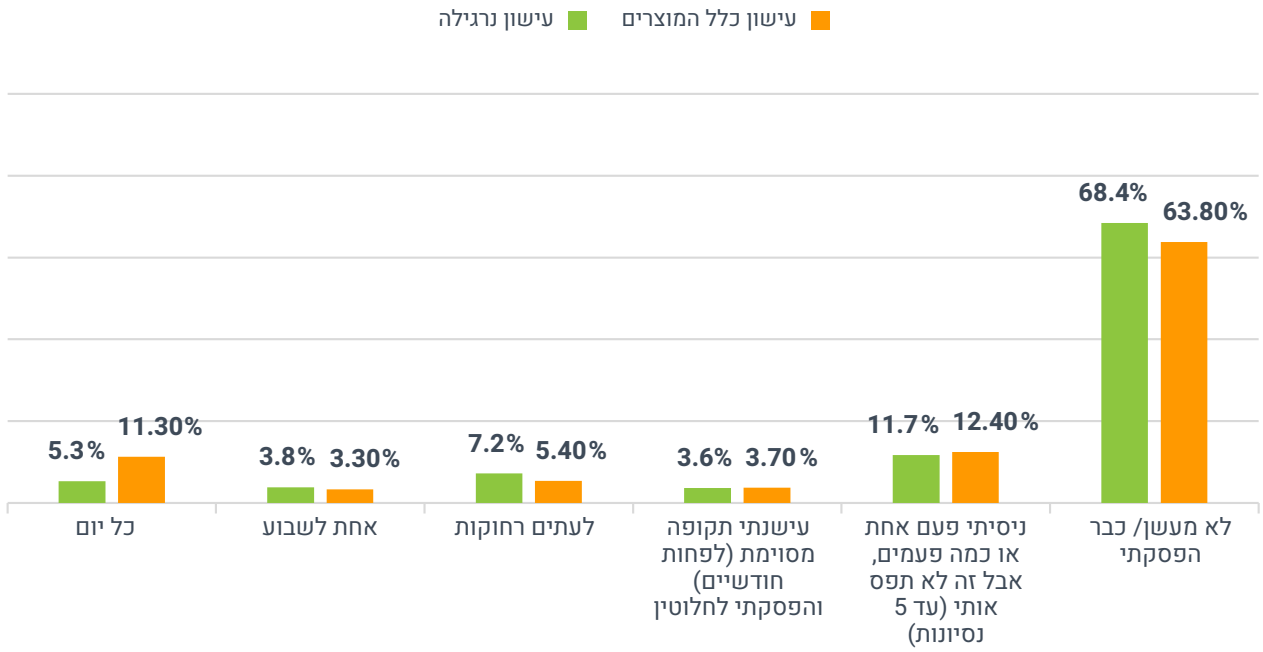

בפילוח תדירות עישון הנרגילה לפי מגדר (תרשים 29) ניתן לראות ששיעורי עישון הנרגילה בקרב בנים גבוהים יותר מאשר אצל בנות, זאת בהתאם לשיעורי העישון הכלליים בקרב שתי קבוצות המגדר.

- בהשוואה לנתוני העישון הכלליים בקרב בני ובנות נוער (תרשים 30), ניתן לראות שהמגמה המוזכרת לעיל מוסברת על ידי עישון הבנים, כך ששיעור הבנים שמעשנים נרגילה באופן יומי נמוך יותר משיעור העישון היומיומי הכללי בקרב בנים (9.5% לעומת 21.1%, בהתאמה, כלומר הנרגילה אינה בשימוש יומיומי כפי שכבר פורט לעיל), ואילו שיעורי העישון בקרב בנות שמעשנות נרגילה לבין עישון הבנות הכללי נותר דומה, גם אם מעט נמוך יותר (0.8% לעומת 1.0%, בהתאמה).

תרשים 29: "באיזה תדירות את.ה מעשנ.ת נרגילה?", בני נוער לפי מגדר

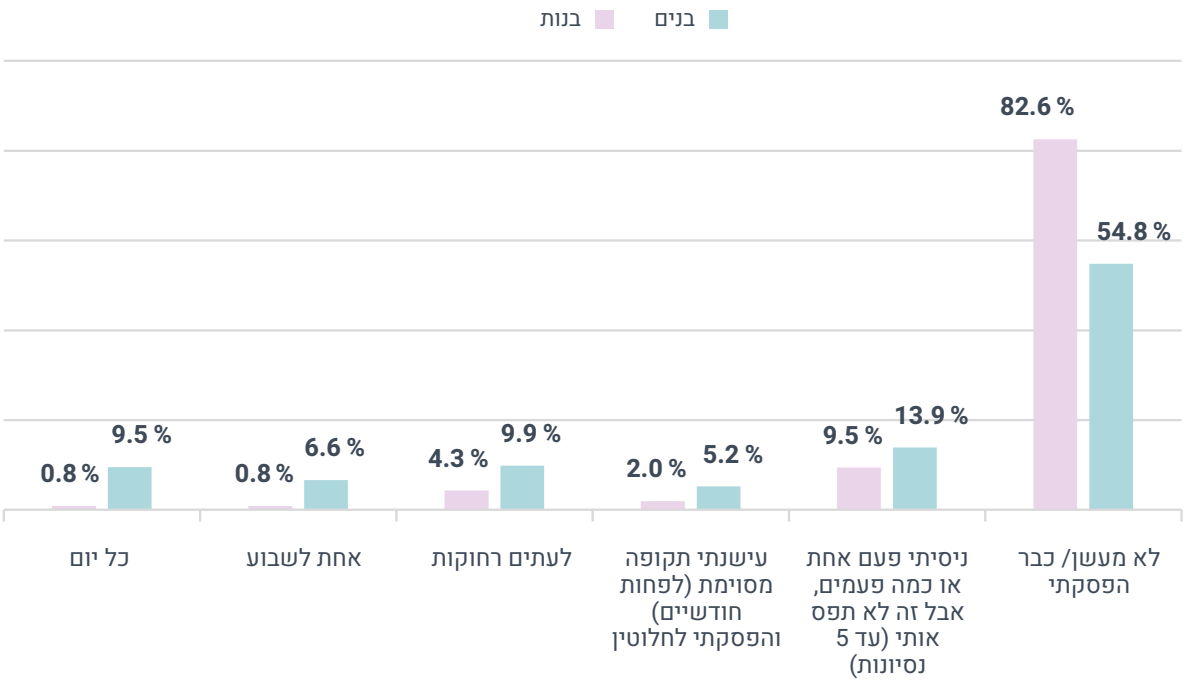

תרשים 30: "עד כמה, אם בכלל, את.ה מעשנ.ת?", בני נוער לפי מגדר

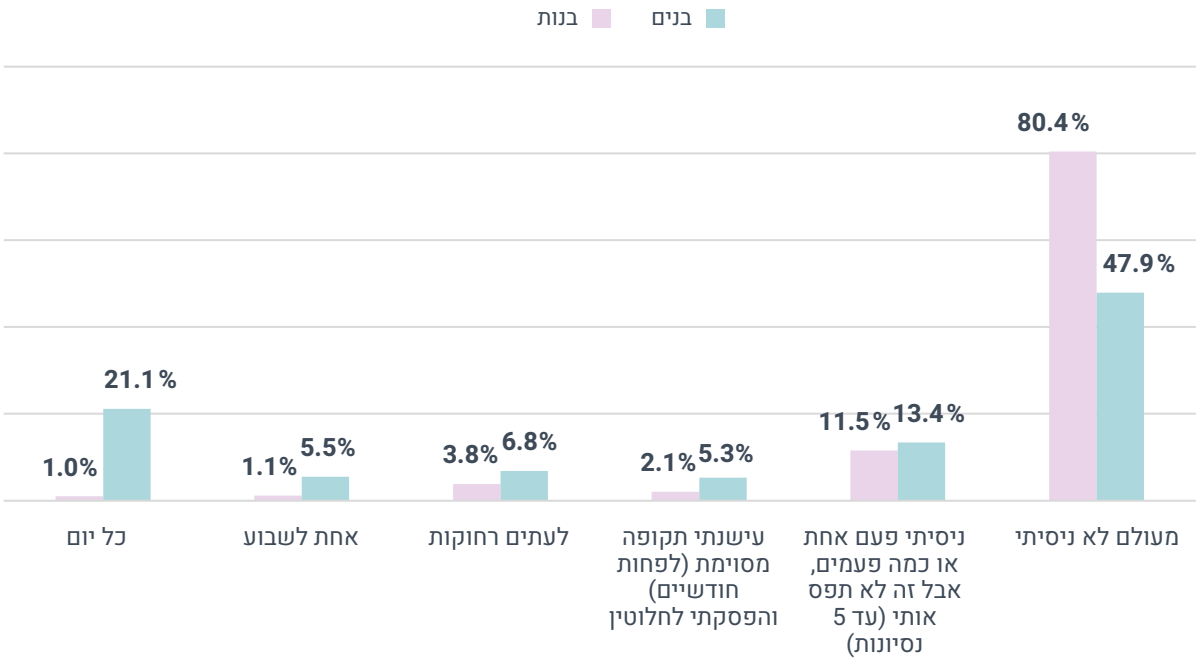

כדי להמשיך ולהעמיק את ההבנה לגבי הרגלי עישון הנרגילה בקרב בני הנוער, **נשאלו בני הנוער היכן הם נוהגים לעשן נרגילה**, תשובותיהם מוצגות בלוח 6:

- בני נוער, בנים ובנות כאחד, לרוב מעשנים נרגילה בבית או בביתם של חברים. בקרב בנים שיעורים אלו דומים (55.1% בביתם ו-52.7% בבית החברים). בנות, לעומת זאת, נוטות לעשן נרגילה יותר בבית של חברים (59.1%) מאשר בביתן שלהן (46.6%).

- עם זאת, בבחינה של עישון נרגילה במקומות ציבוריים עולים פערים מגדריים גדולים הרבה יותר: בנים נוטים לעשן נרגילה הרבה יותר מבנות גם בבתי קפה נרגילה (21.4% בקרב בנים לעומת 11.5% בקרב בנות), במסיבות (20.5% לעומת 5.3% בקרב בנות), ובפארקים ומקומות ציבוריים (20.0% בקרב בנים לעומת 5.3% בקרב בנות).

- ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם הממצאים שפורטו לעיל לגבי המקומות בהם בני הנוער נוטים לעשן באופן כללי, ומהם עולה תופעה בה הבנות מעשנות – נרגילה כמו גם מוצרי עישון אחרים – בעיקר במרחב הפרטי (בבית ובבתי חברים), לעומת בנים שמעשנים הן במרחב הפרטי והן במרחב הציבורי (בתי קפה, פארק, קניון).

- נדרשים מחקרים נוספים כדי להבין לעומק את הסיבות לפערים מגדריים אלו, אך הן עשויות להיות קשורות למקומות הבילוי הנפוצים יותר בקרב כל אחת מהקבוצות, למידת הלגיטימציה הניתנת בציבור לעישון בקרב בנים לעומת בנות, ולמידת הנוחות של בנים או בנות להימצא במרחבים הציבוריים באופן כללי.

לוח 6: "היכן את.ה מעשנ.ת או עישנת לאחרונה נרגילה?", בני נוער לפי מגדר*

המקום השכיח ביותר | המקום השני בשכיחותו | המקום השלישי בשכיחותו

	בנות	בנים
בביתם של חברים	59.1%	52.7%
בבית	46.6%	55.1%
במסיבות	5.3%	20.5%
בבית קפה נרגילה/ מסעדות/ פאבים	11.5%	21.4%
במקומות ציבוריים כגון פארק או קניון	5.3%	20.0%
באירועים פרטיים (אירועי שמחות, אירועי אבל, מסיבות פרטיות וכדומה)	4.8%	7.9%

* שאלת בחירה מרובה (עד 3 תשובות), האחוזים חושבו מתוך סך כל המשיבים בקבוצת המגדר. תשובות בהפרש של פחות מ-5% זו מזו חושבו כבעלות שכיחות דומה.

3.6 שינויים בעישון בשנה האחרונה

על מנת לבחון את השינויים בהרגלי העישון במהלך השנה האחרונה, **נערכה השוואה בשינויים בהרגלי העישון בקרב כלל המשיבים בחלוקה לקבוצות גיל**, המוצגת בתרשים 31.

- את התחלות העישון ניתן לראות בעיקר בקבוצת בני הנוער והבוגרים הצעירים, עם 18.9% מבני 12-14 שהתחילו לעשן בשנה האחרונה, 17.6% מבני 15-17, 12.0% מבני 18-19, ו-5.1% מבני 20-24. בגילים המבוגרים יותר לא דווחו התחלות עישון חדשות בשנה האחרונה. 8.9% מבני הנוער בגילאי 12-14 העידו ש"חזרו" לעשן בשנה האחרונה, כלומר התחילו לעשן עוד קודם לכן.

- ברוב קבוצות הגיל המוצגות, שיעורי המשיבים שהגבירו את תדירות העישון בשנה האחרונה גבוה יותר משמעותית משיעורי אלו שהורידו את תדירות העישון: בגילי 12-14 (23.3% לעומת 14.4%, בהתאמה), 15-17 (25.7% לעומת 17.6%, בהתאמה), 20-24 (26.6% לעומת 17.7%, בהתאמה), 30-34 (25.7% לעומת 14.3%) 35-49 (19.7% לעומת 8.2%, בהתאמה) וגיל 65 ומעלה (20.6% לעומת 14.7%). לעומת זאת, בקבוצת הגיל 25-29 המגמה הפוכה, כאשר אלה שהפחיתו את כמות העישון (25.4%) הם יותר מאלו שהגבירו את העישון (17.6%). בקבוצת הגיל 18-19 המגמות נמצאו כדומות זו לזו.

תרשים 31: "בשנה האחרונה, האם שינית את היקף העישון שלך?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

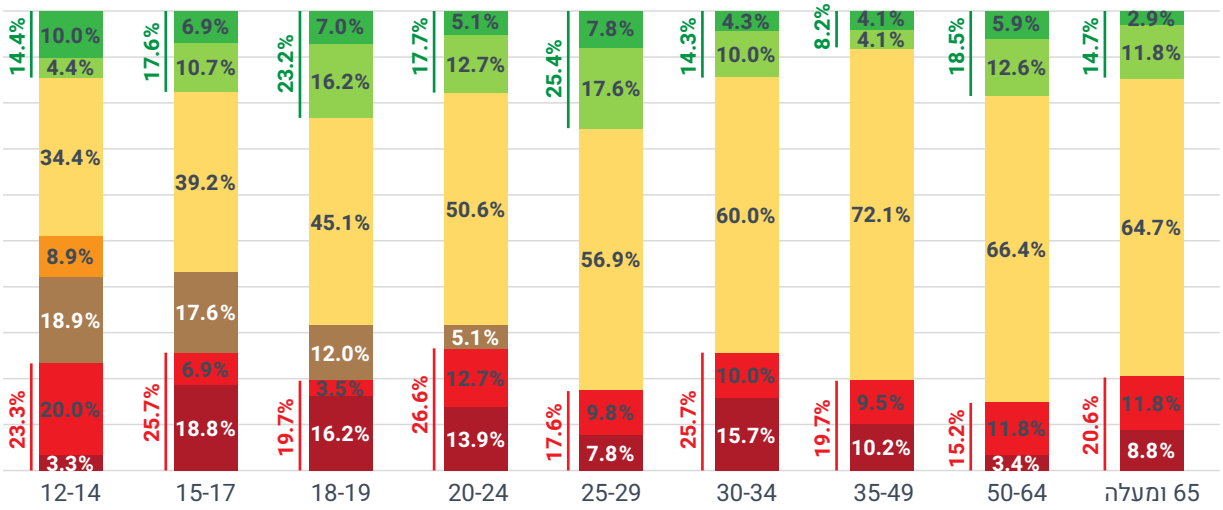

- בשנה האחרונה אני מעשנ.ת הרבה פחות
- בשנה האחרונה אני מעשנ.ת קצת פחות
- לא שיניתי, מעשנ.ת באותו ההיקף
- חזרתי לעשן בשנה האחרונה
- התחלתי לעשן רק בשנה האחרונה
- בשנה האחרונה אני מעשנ.ת קצת יותר
- בשנה האחרונה אני מעשנ.ת הרבה יותר

מעשנים פחות

מעשנים יותר

בתרשים 32 **נבחנו השינויים בהרגלי העישון במהלך השנה האחרונה אשר דווחו על ידי כלל המשיבים על הסקרים, ונערכה השוואה בין בני הנוער למשיבים הבוגרים**. מניתוח זה ניתן לראות כי:

- 17.8% מהנוער <u>התחילו לעשן בשנה האחרונה</u>, לעומת 3.4% בלבד מהבוגרים (כמפורט לעיל, כל הבוגרים שהתחילו לעשן בשנה האחרונה הם בין גילאי 18-24). מגמה זו מתאימה למאפייני הגיל, כאשר בגילי בני הנוער מדובר על התחלת עישון בעוד בקרב הבוגרים קיים מצב יציב יותר של "מעשנ.ת" או "לא מעשנ.ת".

- בהתאמה, אחוז גבוה הרבה יותר של הבוגרים <u>לא שינו את היקף העישון שלהם בשנה האחרונה</u> (58.4%), לעומת 38.4% מהנוער שדיווחו על היקף יציב של עישון בשנה האחרונה.

תרשים 32: "בשנה האחרונה, האם שינית את היקף העישון שלך?", בני נוער מול בוגרים

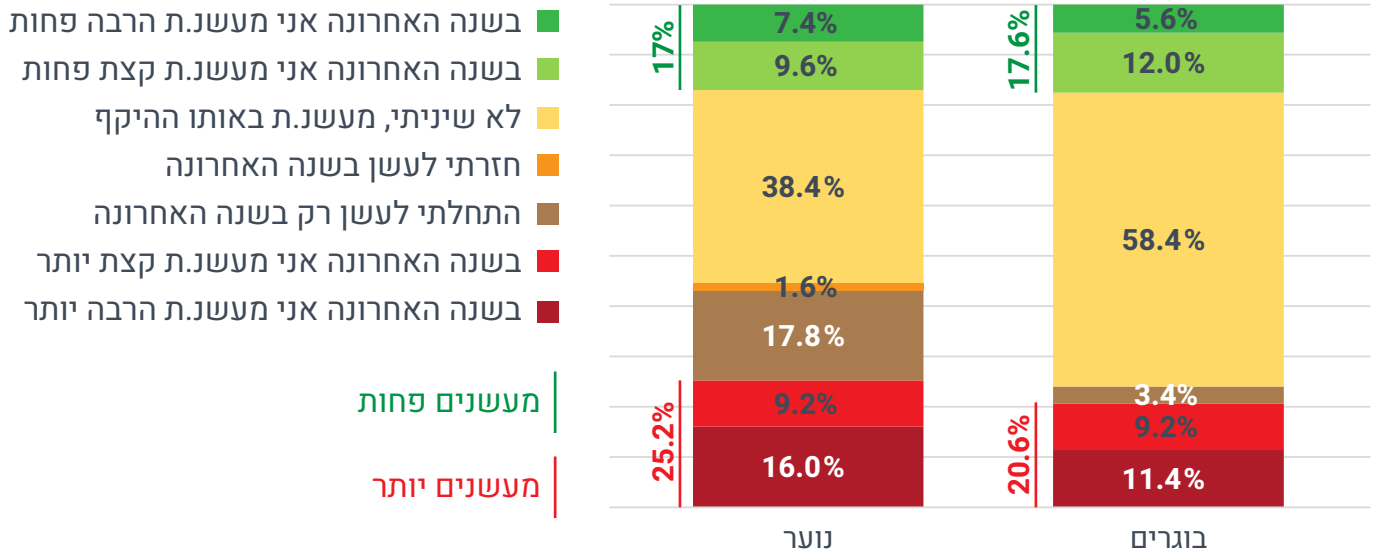

בהמשך להבדלים המשמעותיים שנמצאו לאורך המחקר בין שתי קבוצות המגדר, בתרשים 33 להלן **מוצג ניתוח שיעורי השינוי בהיקף העישון בשנה האחרונה בהשוואה בין בוגרים לבני הנוער ובחלוקה מגדרית**. מהניתוח ניתן לראות כי:

- בקרב בני נוער, שיעור כפול של בנות התחילו לעשן בשנה האחרונה לעומת הבנים (30.1% לעומת 15.1%, בהתאמה), גם בקרב הבוגרים, שיעור גבוה הרבה יותר של נשים החל לעשן בשנה האחרונה (13.3%) מאשר גברים (2.1%). כפי שהוזכר לעיל, לפי דיווח המשיבים, כל התחלות העישון של בוגרים בשנה האחרונה היו לפני גיל 25. בבחינת מוצר העישון של הבנות והנשים שהחלו לעשן בשנה האחרונה, נמצא כי רובן עישנו סיגריה אלקטרונית הן כמוצר ראשון והן כמוצר עיקרי*. עלייתה של הסיגריה האלקטרונית בשוק, אם כך, עשוייה להוות כיוון אפשרי להסבר הפער בין שיעורי התחלות העישון הגבוהים בקרב בנות, לעומת בנים.

תרשים 33: "בשנה האחרונה, האם שינית את היקף העישון שלך?",
בני נוער מול בוגרים לפי מגדר

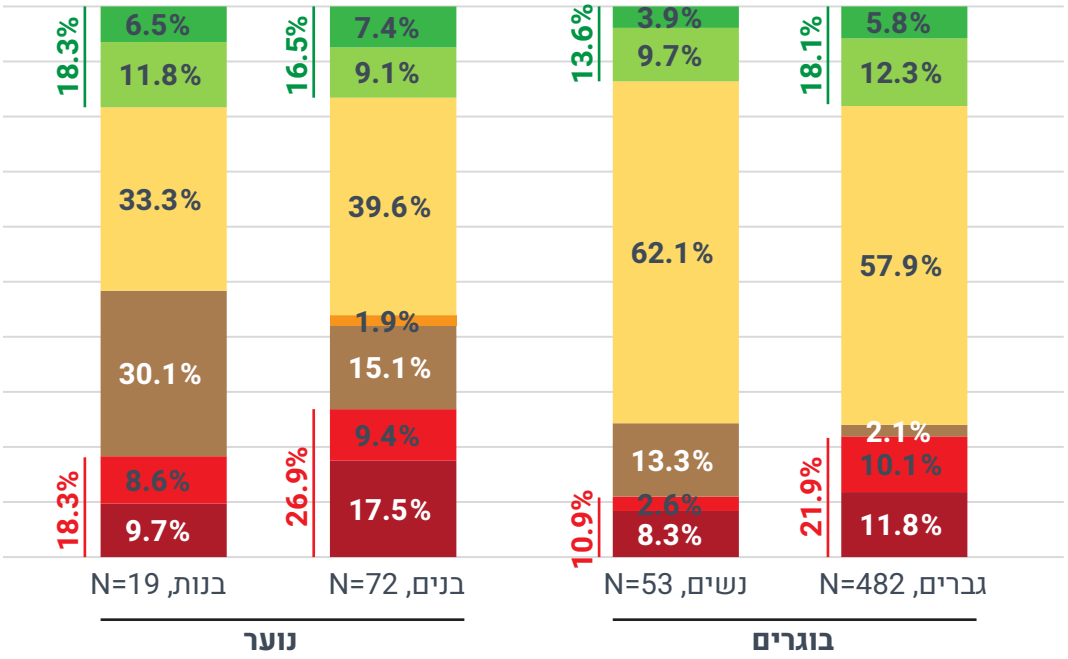

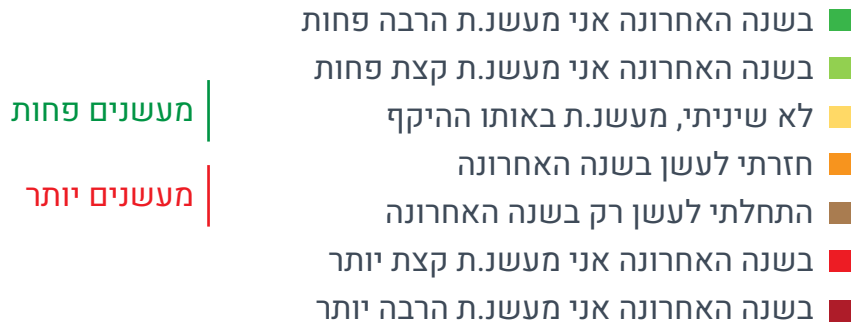

*מספר המשתתפות (הבנות והנשים) שהחלו לעשן בשנה האחרונה הינו קטן ובשל כך, הממצא המוצג הינו אפיק למחקר, אך אינו מסקנה חד משמעית מתוך מחקר זה.

בתרשים 35 להלן מוצגים המעברים בין מוצרי העישון והאידוי **כפי שדווח על ידי בני הנוער**: ניתן לראות כי המעשנים שהחליפו מוצר או מותג עישון נהגו לעשן סיגריות בחפיסה (55.4%) או נרגילה (44.6%). מתוכם, הרוב עברו לעשן סיגריה אלקטרונית רב-פעמית (56.9%) או חד-פעמית (9.2%), וכ-30% עברו לסוגים אחרים של נרגילה (27.7%) וסיגריות (6.2%). ממצאים אלו מצביעים על מגמה לפיה בשנה האחרונה הפופולריות של הסיגריה האלקטרונית הולכת ועולה בקרב הנוער.

תרשים 35: "תנודות בין מוצר עישון עיקרי בעבר למוצר עישון עיקרי כיום", בני נוער*

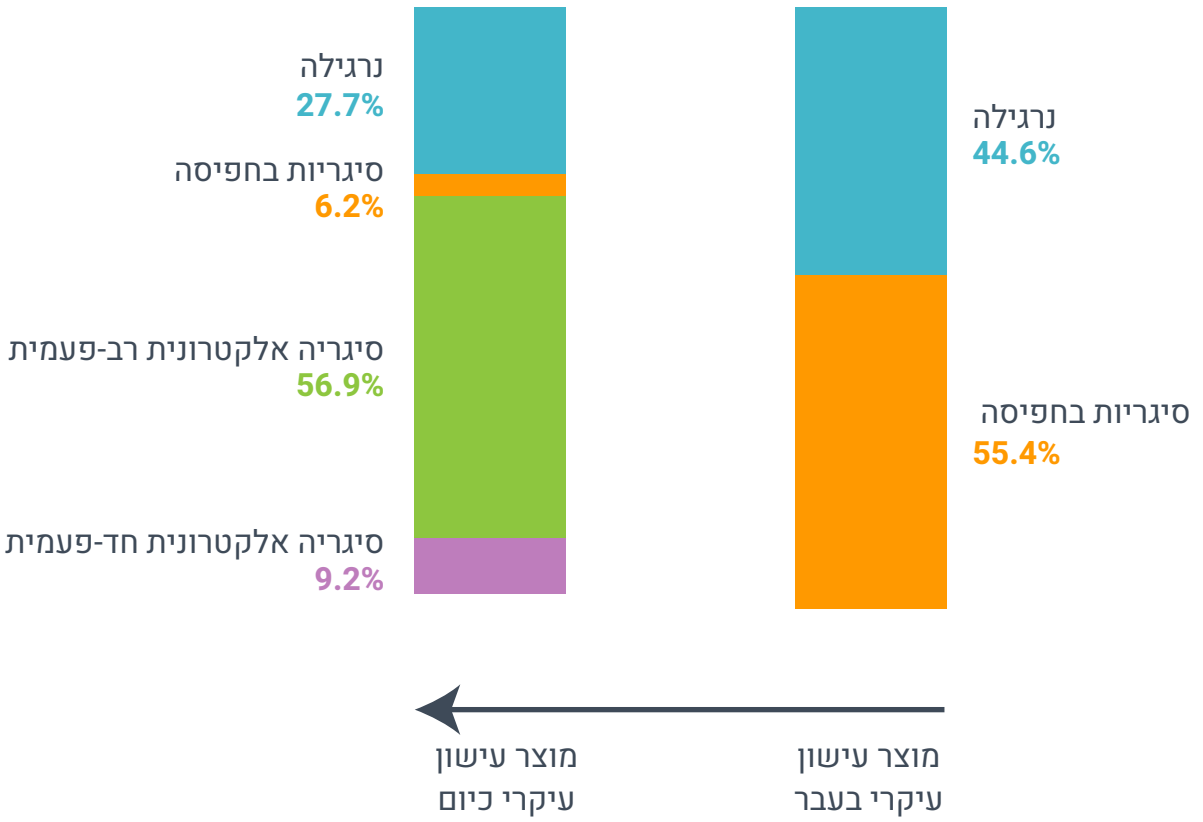

* בשל מספר משיבים קטן מדי בתשובה על שאלה זו, לא ניתן לבצע ניתוחים אלו על מדגם הבוגרים.

לאחר שנבחנו השינויים במוצרי העישון בשנה האחרונה, נשאלו הנסקרים לגבי הסיבות למעברים אלו. תרשים 36 מציג את השכיחויות של כל סיבה (רק בקרב בני הנוער, שכן בקרב הבוגרים מספר משיבים אלו היה קטן מאוד, שכן כמפורט לעיל לא נמצאה תנודתיות רבה בעישון בקרב הבוגרים, ולא ניתן להציג את התוצאות באחוזים).

- בקרב בני נוער הסיבה הנפוצה ביותר לשינוי במוצר העישון הינה טעם (47.6%), אחריה הסיבות הן מעבר עם חברים (27.2%), ריח (24.3%) קלות ההשגה (21.4%) והרגשת אפקט העישון (18.4%).

- בקרב הבוגרים שעברו מותג או מוצר, הסיבות הנפוצות ביותר היו (בסדר יורד) שיקולים של ריח, טעם, תפיסת מידת הבריאות של המוצר ומחיר.

תרשים 36: "מדוע שינית את מוצר העישון העיקרי שלך?", בני נוער

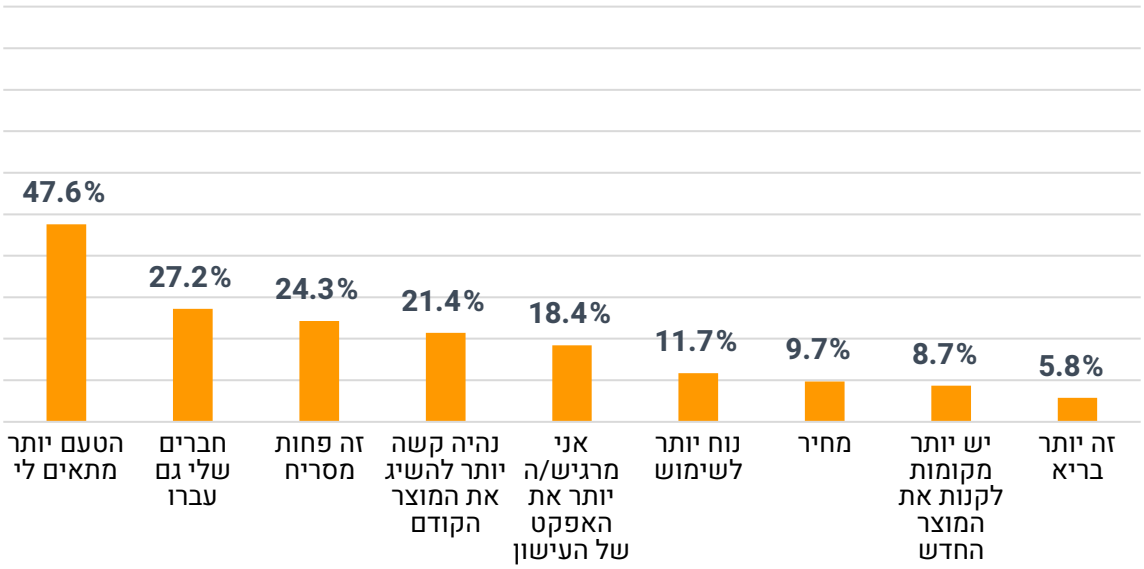

3.7 הפסקת עישון

כפי שהוזכר לעיל, הגיל בו ניתן לראות מעבר ממגמת התנסות למגמה של עישון קבוע (יומיומי) הוא 18-19, בו עלה ש-28.6% מהמשיבים כבר מעשנים באופן יומי. לכן, **נתייחס בדוח זה לנושא הפסקות העישון ו/או גמילה** מעישון רק מגיל זה והלאה.

- כפי שניתן לראות בתרשים 37, כ-60% מקבוצות הגיל 30 ומעלה שדיווחו כי הם מעשנים, ענו בחיוב על השאלה האם הם מעוניינים להפסיק לעשן. שיעור זה היה נמוך יותר (קצת פחות מ-50%) בקרב המעשנים בגילאי העשרים לחייהם.

- משיבים בגילי 18-19 הראו את השיעור הנמוך ביותר של רצון להפסיק לעשן מבין כל הקבוצות (36.7%).

- בתרשים 38 ניתן לראות שלמרות הרצון להפסיק לעשן, שיעורי המשיבים שהפסיקו לעשן בפועל נמוכים יותר באופן משמעותי. ככל שגיל המשיבים יורד, יורדים שיעורים אלו, מכ-40% בגיל 65 ומעלה ועד 12.8% בגיל 18-19. חשוב לזכור כי ככל שגיל המשיבים עולה, היו להם יותר הזדמנויות לאורך חייהם להפסיק לעשן, לעומת הגילים הצעירים יותר.

- בשנה האחרונה בפרט, מלבד כ-15% מהמשיבים בגיל 18-19 שדיווחו כי הפסיקו לעשן, בשאר קבוצות הגיל השיעורים זניחים ביותר ושואפים לאפס. דרוש מחקר נוסף על מנת לבחון אם תופעה זו ייחודית לשנה הנוכחית, או מתארת דפוס מתמשך.

תרשים 37: "האם את.ה מעוניינ.ת להפסיק לעשן?",
לפי קבוצות גיל (מתוך המעשנים בתדירויות השונות: יומית, שבועית ולעיתים רחוקות)

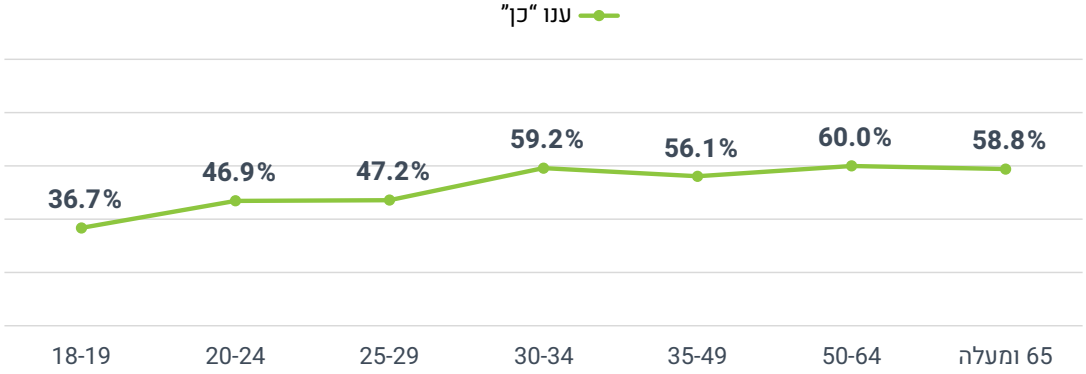

תרשים 38: שיעור המשיבים שהפסיקו לעשן, כלל המשיבים לפי קבוצות גיל

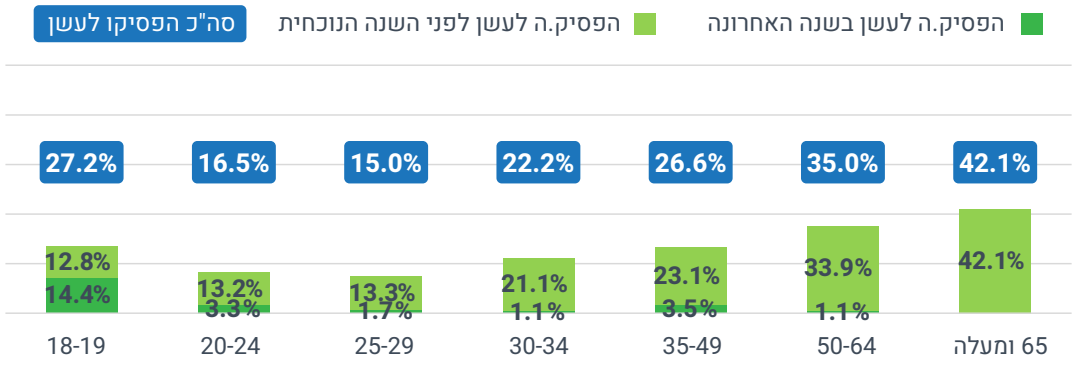

בניתוח נתוני הפסקת העישון לפי מגדר, כפי שניתן לראות מתרשים 39, שיעור המשיבים שדיווחו כי הפסיקו לעשן הינו גבוה יותר בקרב נשים (46.7%) לעומת גברים (21.3%).

תרשים 39: שיעור המשיבים שהפסיקו לעשן, בוגרים מגיל 18 ומעלה לפי מגדר

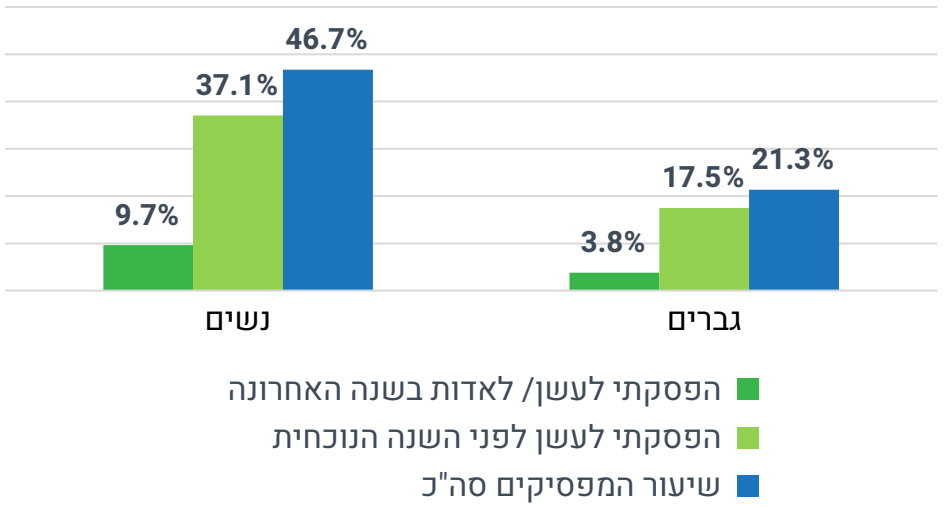

3.8 חשיפה לעישון

- כשנשאלו על הימצאות מעשנים סביבם*, כמחצית (51.9%) מבני הנוער העידו שיש מעשנים בסביבת משפחתם המורחבת, כ-40% העידו שיש מעשנים בקרב חבריהם לכיתה, 35.8% העידו על מעשנים במשפחתם הגרעינית ו-23.9% העידו כי קיימים מעשנים בקרב חבריהם הקרובים. רק 9.9% העידו שאין מעשנים בסביבתם - כפי שניתן לראות בתרשים 40.

- אופי הנוכחות של מעשנים בסביבות של בני נוער משתנה באופן משמעותי לפי מגדר. תרשים 41 מראה שבקרב בנות, שיעורי החשיפה בתוך המשפחה המורחבת גבוהים יחסית לבנים (63.8% לעומת 40.5% בהתאמה), בעוד שבקרב בנים שיעורי החשיפה דרך חברים (חברים לכיתה וחברים קרובים) גבוהים יחסית לבנות (52.2% לעומת 26.9% ו-31.5% לעומת 16.1%, בהתאמה). שיעורי החשיפה בתוך המשפחה הגרעינית דומים בין שתי הקבוצות, אם כי בנים נחשפים מעט יותר (38.0% לעומת 33.6% מהבנות).

- תוצאות אלו מצביעות על כך שהמעגלים החברתיים והסביבות המשפחתיות של בנים ובנות משפיעים באופן שונה על החשיפה שלהם לעישון. ייתכן שחלק מההבדלים נובעים ממצב בו נערות נמצאות יותר בתוך הבית, בעוד נערים מרגישים בנוח יותר להסתובב במרחבים הציבורים עם נערים אחרים בני גילם.

תרשים 40: "האם יש מעשנים בסביבתך?", נוער**

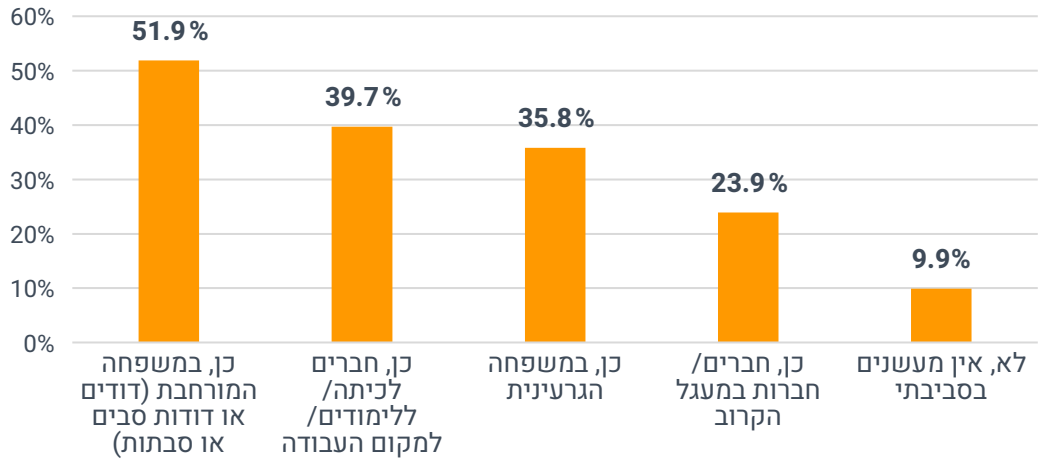

תרשים 41: "האם יש מעשנים בסביבתך?", נוער לפי מגדר**

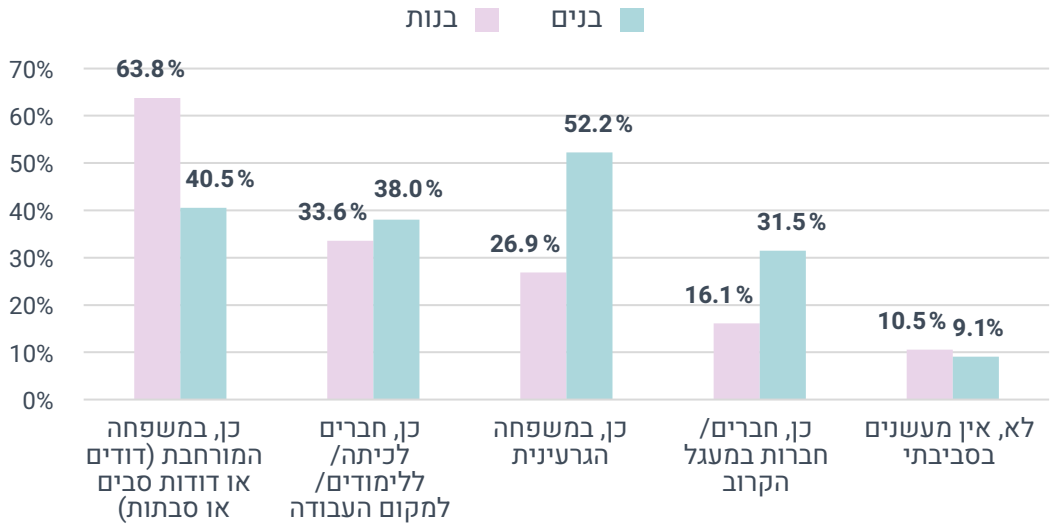

* שאלה לנוער בלבד.
** שאלת בחירה מרובה, האחוזים חושבו מתוך סך כל המשיבים בקבוצת המגדר.

כפי שעולה מתרשים 42, בניתוח **שיעורי החשיפה למעשנים לפי אזור**, נמצאו הבדלים בשיעורי ומעגלי החשיפה בקרב בני נוער מהאזורים השונים*:

- שיעורים גבוהים יותר של <u>בני נוער מירושלים</u> נחשפים למעשנים בקרב חבריהם (57.6% מחברים לכיתה ו-34.4% מחברים קרובים), לעומת שאר האזורים, המאופיינים בשיעורי חשיפה גבוהים יותר דרך המשפחה המורחבת (56.8% באזור צפון, 51.0% בחיפה, 62.6% במרכז ו-46.7% בדרום) או דרך המשפחה הגרעינית (למעט אזור דרום בו שיעורי החשיפה מהמשפחה הגרעינית נמוכים יחסית לשאר האזורים).

- <u>אזורי חיפה וירושלים</u> מתאפיינים בשיעורי חשיפה גבוהים יותר בתוך המשפחה הגרעינית (48.7% ו-44.6%, בהתאמה) יחסית לשאר האזורים (34.6% מהמשיבים באזור צפון, 36.2% באזור מרכז ו-19.7% באזור דרום).

- שיעור המשיבים שהעידו שאין סביבם מעשנים דומים באזור צפון, חיפה ודרום ונעים בין 10.3% בצפון ל-16.8% בדרום. שיעורם אלו גבוהים יחסית לאזורי המרכז וירושלים, שהשיעורים בהם עמדו על 5.5% ו-2.6%, בהתאמה.

תרשים 42: "האם יש מעשנים בסביבתך?", נוער לפי אזור**

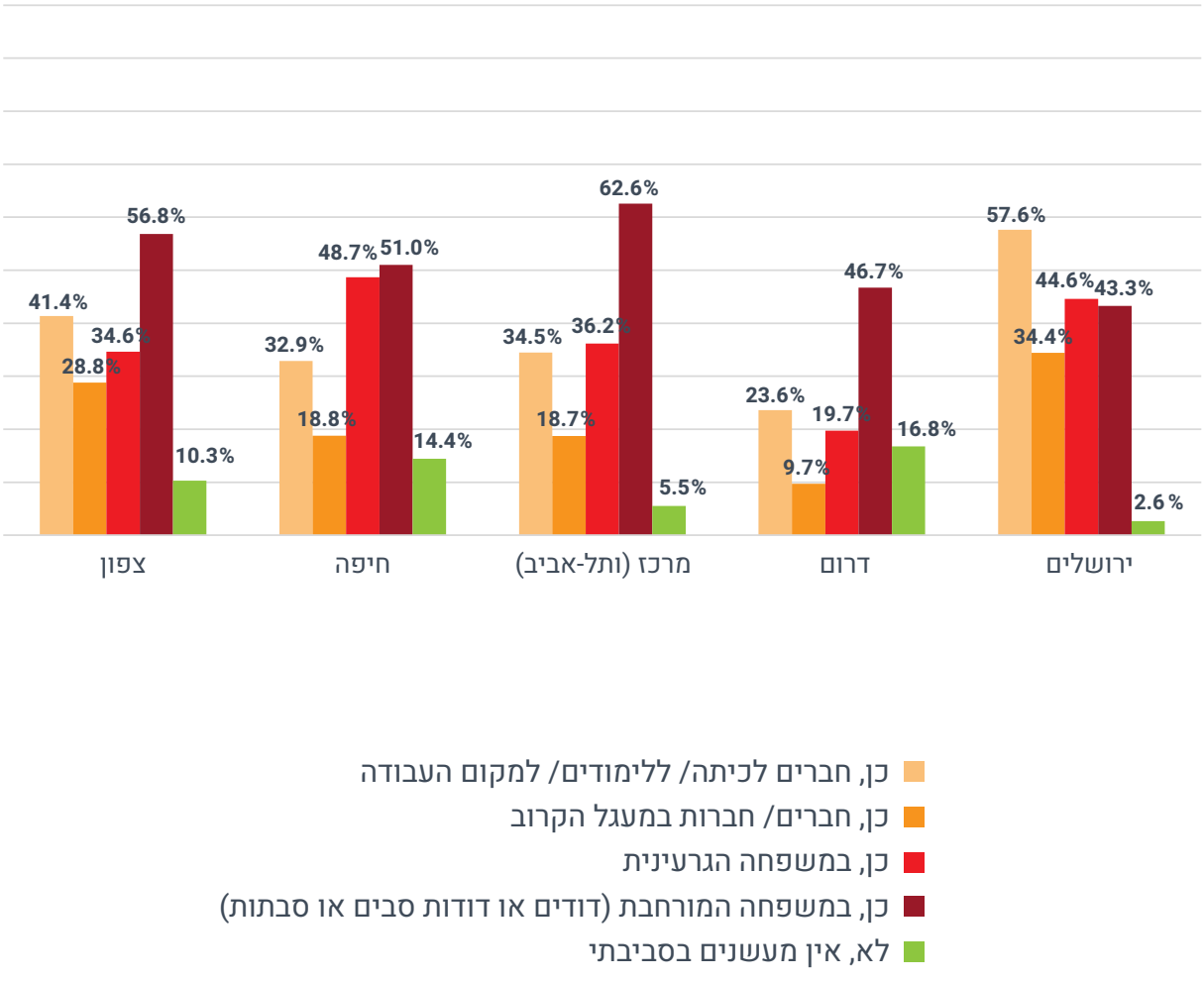

* שאלה לנוער בלבד.
** שאלת בחירה מרובה, האחוזים חושבו מתוך סך כל המשיבים באזור.

כפי שניתן לראות בתרשים 43, בניתוח **שיעורי החשיפה למעשנים לפי מידת הדתיות** של המשיבים, נמצאו הבדלים בקרב בני נוער עם מידות דתיות שונות*.

- המשפחה המורחבת מהווה את גורם החשיפה הגבוה ביותר בקרב כל הקבוצות (בשיעור של 57.1% בקרב חילונים, 52.6% בקרב מסורתיים, 51.0% בקרב דתיים ו-40.4% בקרב דתיים מאוד) .

- שיעורי החשיפה מתפלגים באופן דומה בקרב חילוניים ומסורתיים ביחס למקומות החשיפה השונים, כך שבעקבות המשפחה המורחבת מגיע מעגל החברים לכיתה שגם בו שיעורי החשיפה הם גבוהים (41.3% מהחילונים ו-43.1% מהמסורתיים), אחריו מגיעה המשפחה הגרעינית (33.7% מהחילונים ו-36.9% מהמסורתיים), ורק אחריה חברים במעגל הקרוב (26.2% מהחילונים ו-26.8% מהמסורתיים).

- בקרב דתיים ודתיים מאוד, סדר החשיפה דומה (אך לא השיעורים), כך שמעגל החשיפה הראשון הוא כאמור המשפחה המורחבת, והמעגל השני והשלישי בשכיחות דומה בתוך כל קבוצת גיל, הם החברים לכיתה והמשפחה הגרעינית (34.8% ו-36.6%, בהתאמה, בקרב דתיים; ו-24.1% ו-27.1%, בהתאמה, בקרב דתיים מאוד).

- שיעורי המשיבים שהעידו שאין סביבם מעשנים היו הגבוהים ביותר בקרב קבוצת המשיבים הדתיים מאוד יחסית לשאר הקבוצות ועמדו על 22.3%, לעומת 12.5% או פחות בשאר הקבוצות ולעומת ממוצע של 9.9% בקרב כלל קבוצת הנוער.

תרשים 43: "האם יש מעשנים בסביבתך?", נוער לפי מידת דתיות**

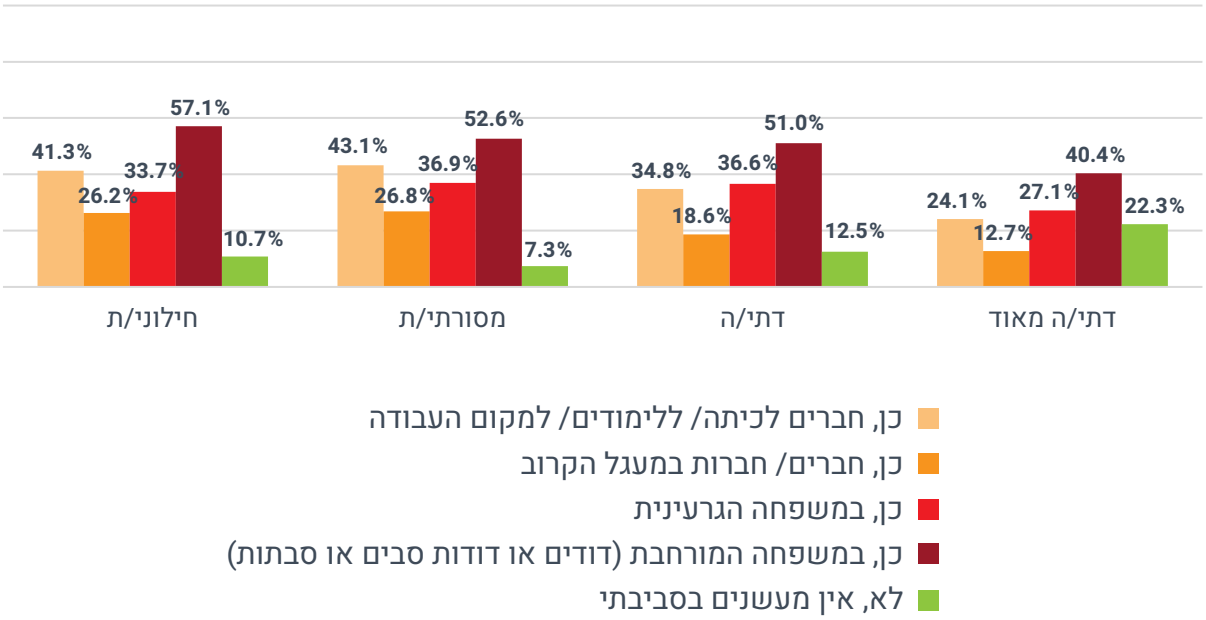

* שאלה לנוער בלבד.
** שאלת בחירה מרובה, האחוזים חושבו מתוך סך כל המשיבים בקבוצת הדתיות.

- בבחינה של מעגלי החשיפה השונים הסובבים את בני הנוער – כדי לבחון **באילו מעגלים נחשפים הכי הרבה לעישון*** (חשיפה כללה כאן גם חשיפה למוצרי עישון חדשים או כל גורם אחר הקשור לעישון), עלו תוצאות הדומות לאלו שתוארו לעיל.

- כפי שניתן לראות בתרשים 44, המעגל הראשון שנבחר על ידי השיעור הגבוה ביותר של בני הנוער, היה מפגשים ואירועים עם המשפחה המורחבת (42.2%). אחריו הופיעו מעגלי החברים בבית הספר והמשפחה הגרעינית בשכיחות דומה (27.6% ו-27.2%, בהתאמה), ורק לאחר מכן חברים בשכונה (22.3%).

- ניתן להסביר זאת לאור האופי החברתי-קהילתי של תופעת העישון, ששכיחה מאוד באירועים שונים, הן של שמחות והן של אבל.

תרשים 44: "באיזה מהמקרים הבאים את.ה נחשפ.ת הכי הרבה לעישון?", נוער**

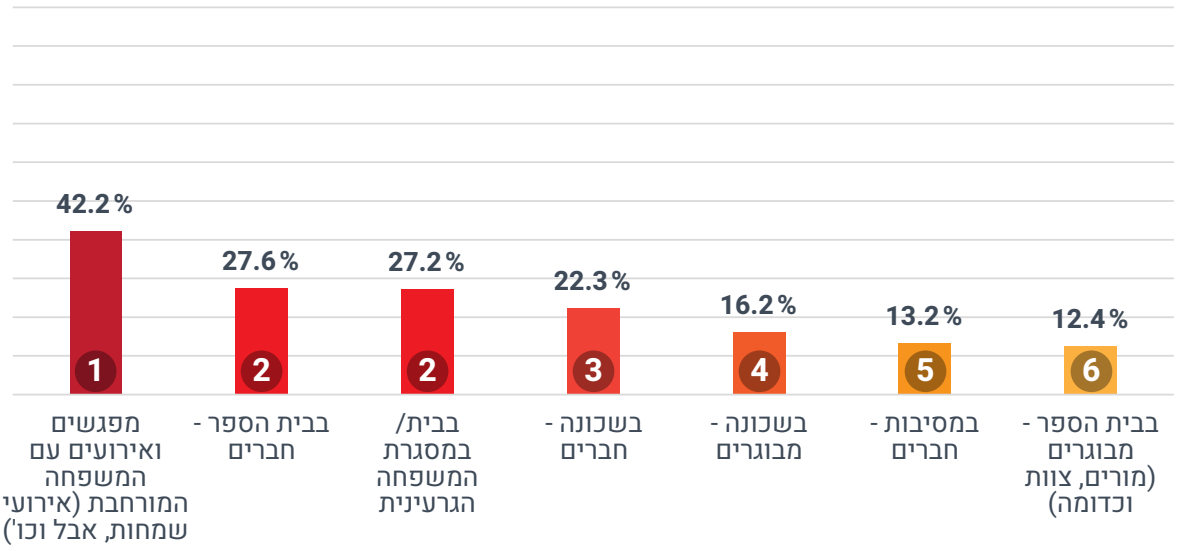

- בניתוח ממצאים אלו לפי מגדר (תרשים 45), עלה כי **הפערים הגדולים ביותר בין בנים ובנות** הינם שבנות נחשפות לעישון יותר מבנים במסגרת המשפחה הגרעינית (50.0% לעומת 34.7% בהתאמה), בעוד שבנים נחשפים יותר דרך חברים – חברים בבית הספר (32.5% לעומת 22.5%, בהתאמה), חברים בשכונה (31.6% לעומת 12.7%) וחברים במסיבות (18.4% לעומת 7.8%).*

- מעניין לציין שלמרות ששיעורי החשיפה בקרב בנות ובנים דומים כשמדובר על מבוגרים מהשכונה או מבוגרים בבית הספר, שיעורי הבנות גבוהים מעט יותר. ממצא זה, יחד עם הממצא לגבי שכיחות החשיפה הרבה במעגל המשפחה המורחבת מייצר מגמה בה בנות נחשפות יותר מהמבוגרים בסביבתן מאשר מבני ובנות גילן, לעומת בנים, שנחשפים יותר מבני ובנות גילם.

* שאלה לנוער בלבד.
** שאלת בחירה מרובה (עד 3 תשובות), האחוזים חושבו מתוך סך כל המשיבים (בני הנוער).

תרשים 45: "באיזה מהמקרים הבאים את.ה נחשפ.ת הכי הרבה לעישון?", נוער לפי מגדר**

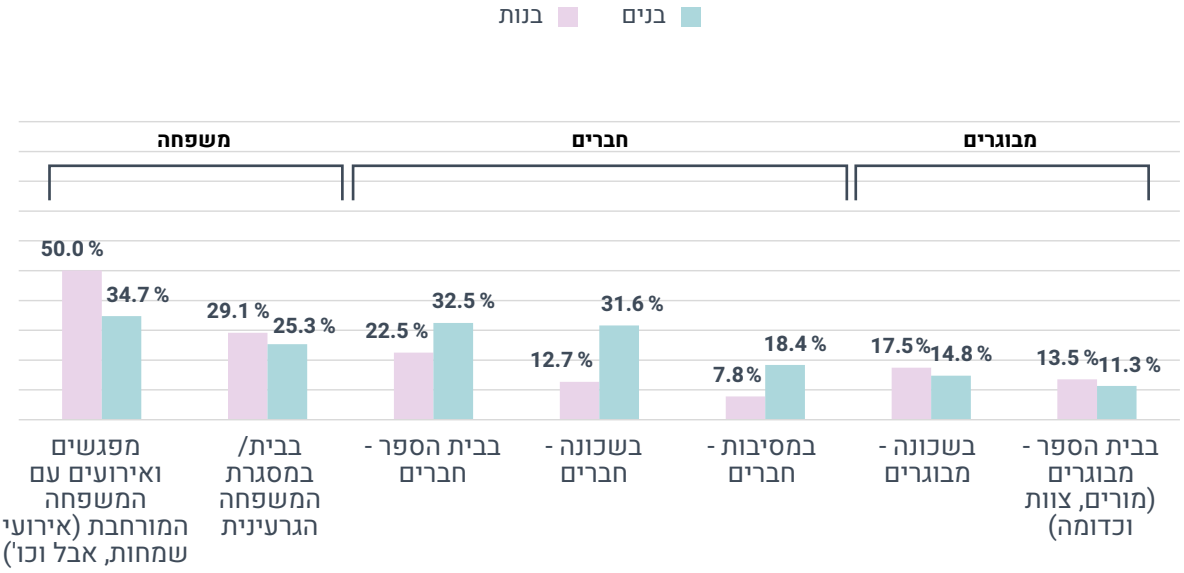

בחינה של הגורמים העיקריים המושכים את בני הנוער לעשן* (תרשים 46), העלתה שחשיפה למעשנים יחד עם הרצון להתנסות דורגו בשיעור הגבוה ביותר מבין הגורמים המוצעים, עם שיעור של 35.0% מבני הנוער שבחרו בתשובה זו. בשכיחות נמוכה מעט נבחרה קבוצת החברים (28.1%). ניתוח מגדרי של התשובות העלה כי למרות שסדר הגורמים דומה בין שתי הקבוצות (תרשים 47), הפערים המשמעותיים ביותר בין בנים לבנות היו כי:

- בנים הושפעו, לפי דיווחם, יותר מקבוצת החברים לעומת בנות (31.6% לעומת 18.6%, בהתאמה) וכן הושפעו יותר מהחשיפה הכללית לעישון סביבם (36.6% לעומת 30.5%, בהתאמה), אם כי כאן הפער בין בנים לבנות היה קטן יותר.
- בנות, לעומת זאת, הושפעו יותר מבני משפחה בקבוצת גיל דומה (16.9% לעומת 10.9% מהבנים), ומרצון להתנסות בעישון (13.1% לעומת 2.0%, בבנים).
- ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאי החשיפה לעישון שהוזכרו לעיל, ומדגישים את השפעת המשפחה והחברים בעישון בקרב בני ובנות נוער, כאשר למשפחה השפעה משמעותית קצת יותר על הבנות, ואילו החברים משפיעים קצת יותר על הבנים.

* שאלה לנוער בלבד.
** שאלת בחירה מרובה (עד 3 תשובות), האחוזים חושבו מתוך סך כל המשיבים בקבוצת המגדר.

תרשים 46: "מה הגורם שבסופו של דבר שכנע אותך לנסות לעשן?", נוער**

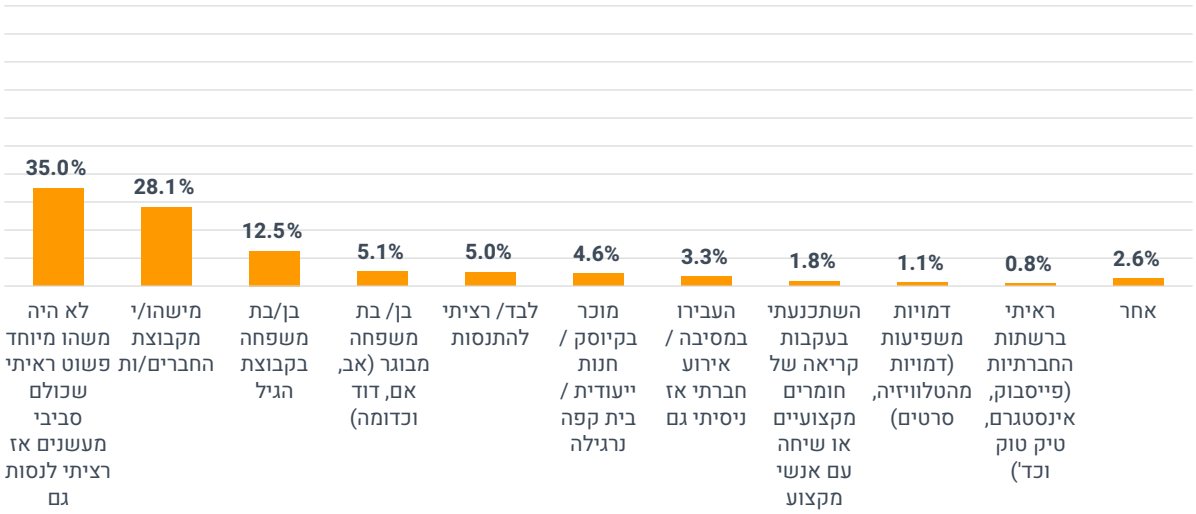

על אף ההבדלים המגדריים שפורטו לעיל בהקשר של חשיפה לעישון, מבחינת הגורמים אשר בני הנוער דווחו עליהם ככאלו שגרמו להם **להחליט להתנסות בעישון** (תרשים 47), ניכר כי בקרב בנים ובנות כאחד, בני גילם – בין אם אלו בני משפחה בגיל קרוב או מישהו.י מקבוצת החברים, שיחקו תפקיד משמעותי יותר בכניסה לעולם העישון או בהתנסות בעישון (35.5% מהבנות ו-42.5% מהבנים) מאשר בני המשפחה או מבוגרים אחרים. נראה כי למשפיענים ולרשתות החברתיות תפקיד מינורי בלבד בהקשר זה.

תרשים 47: "מה הגורם שבסופו של דבר שכנע אותך לנסות לעשן?", נוער לפי מגדר*

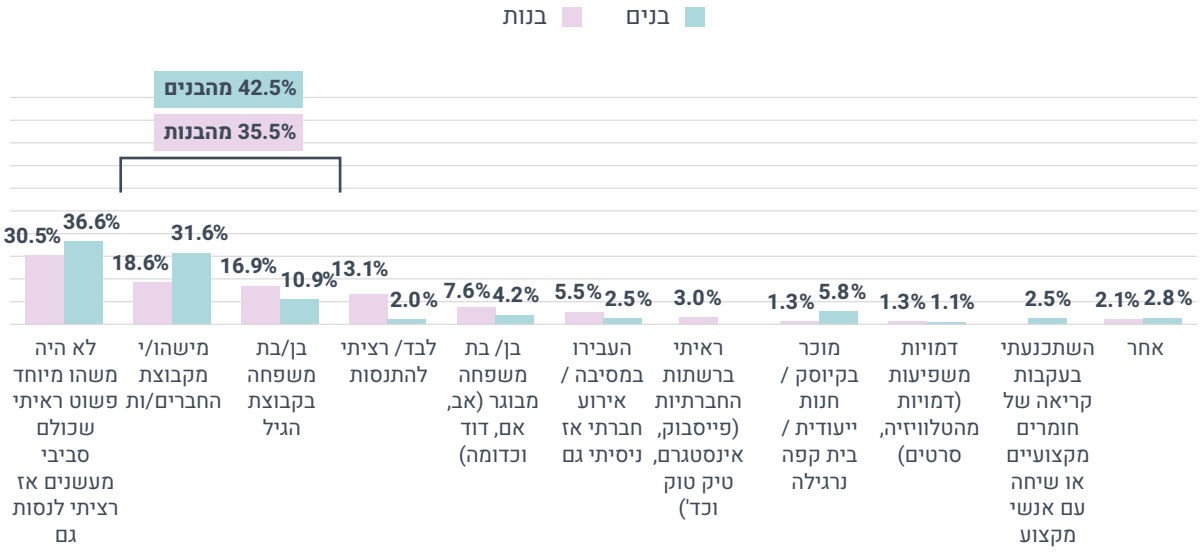

* שאלה לנוער בלבד.
** קטגוריית "לבד/ רציתי להתנסות" הוספה לאחר ביצוע הסקר, מתוך איגוד תשובות טקסט בקטגוריית "אחר".

3.9 אכיפה ותגובות ההורים

לאחר שנבחנו נושאי הגישה למוצרי עישון והחשיפה לעישון בסביבה הקרובה, **נבחן היבט האכיפה, כפי שהוא מתבטא ביכולת של בני נוער קטינים לרכוש מוצרי עישון** (בעת שהחוק אוסר על מכירת מוצרים אלו לקטינים).

- כפי שעולה מתרשים 48, מתוך קבוצת הנוער אשר דיווחו על רכישה ישירה מחנות כלשהי (מכולת, חנות נוחות, חנות למוצרי טבק וכדומה), הרוב המוחלט (76.6%) דיווח שלא נשאל ולא נדרש להציג תעודה מזהה בעת הקנייה, ו-10.6% נוספים דיווחו כי רכשו על אף שהראו שאינם בגיל החוקי לכך.

- תוצאות אלו מצביעות על בעיה משמעותית באכיפת החוק האוסר מכירת מוצרי טבק לקטינים ומציאות בה הרוב המוחלט של בני הנוער הערבים המעוניינים לרכוש מוצרי עישון יכולים לעשות זאת בקלות רבה. נראה שרק אחוז קטן מאוד ממקומות המכירה נמנעים ממכירה לקטינים.

תרשים 48: "מניסיונך האישי, האם מרבית המקומות שיצא לך לקנות בהם מוצרי עישון נטו לשאול על גילך או ביקשו ממך להראות תעודת זהות?", בני נוער

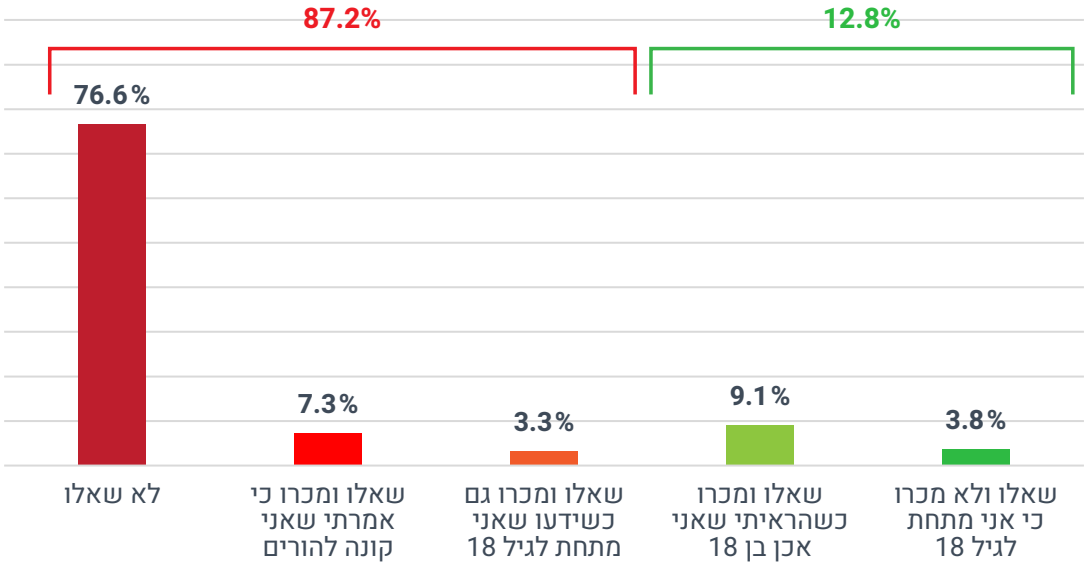

* שאלה לנוער בלבד.

בניתוח **נתוני האכיפה לפי אזור** (תרשים 49) נמצא הבדלים משמעותיים בין האזורים השונים, על אף שבכולם מעל מחצית מהמשיבים אמרו כי לא התבקשו כלל להציג תעודה מזהה*.

- שיעור בני הנוער שלא התבקשו להציג תעודה מזהה נמצאו כגבוהים ביותר באזור חיפה, עם שיעור של כ-95% מהמשיבים. באזור דרום, לעומת זאת, שיעור זה הוא הנמוך ביותר, ועדיין, עומד על 53.7%.

- אזורי הצפון והדרום הם היחידים בהם ישנו שיעור ראוי לציון של משיבים שהשיבו שנמנעה מהם רכישת מוצרי עישון בשל גילם, אך שיעורים אלה נמוכים ועומדים על 14.6% באזור דרום ו-7.2% באזור הצפון. באזור מרכז שיעור זה נמוך מאוד ועומד על 2.6% ובאזורי ירושלים וחיפה לא ניתנה תשובה זו כלל.

- ברוב האזורים (מלבד חיפה), הטענה כי בני הנוער קונים מוצרים להורים אכן מסייעת להם לרכוש מוצרים. שיעורי המשיבים שהעידו על כך נעים מ-5.8% באזור הצפון ועד 13.2% באזור מרכז.

- בירושלים ניתן לראות את השיעור הגבוה ביותר של מכירת מוצרי עישון לקטינים ביודעין, לאחר שהזדהו כקטינים, והוא עומד על 21.5%.

תרשים 49: "מניסיונך האישי, האם מרבית המקומות שיצא לך לקנות בהם מוצרי עישון נטו לשאול על גילך או ביקשו ממך להראות תעודת זהות?", בני נוער לפי אזור*

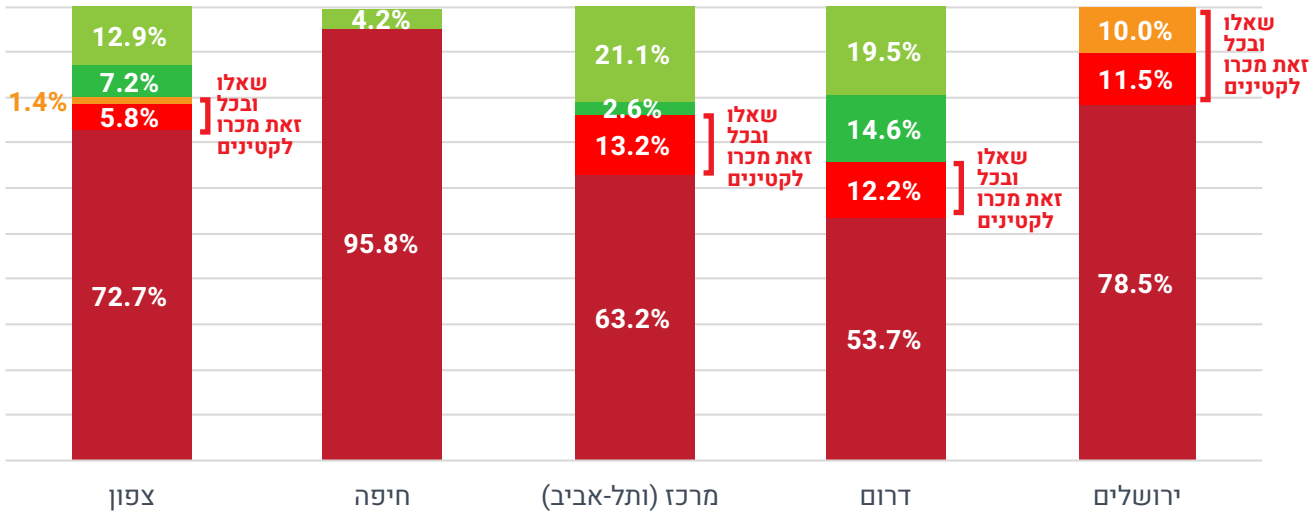

* שאלה לנוער בלבד.

בנוסף, נערכה בחינה **לדרכים השונות בהן מעשנים משיגים את מוצרי העישון שלהם**. לוח 7 מציג את השכיחויות של אופני השגת המוצרים בקבוצות הגיל השונות. עולה כי בקרב קבוצת בני הנוער (בגילי 17-12) יש מגוון רחב של דרכים להשגת מוצרי עישון/ טבק, אך מעניין לראות כי למרות האיסור הברור בחוק למכירת מוצרי טבק לקטינים, דרכי הרכישה השכיחות ביותר הן קנייה בפיצוצייה או מכולת (30.5%) וקניה פיזית מסופרמרקט ורשתות (20.9%).

לוח 7: "מה הדרכים העיקריות שלך להשיג מוצרי עישון בשנה האחרונה", בני נוער*

הדרך השכיחה ביותר הדרך השניה בשכיחותה

	12-17
קונה בפיצוציה או במכולת	30.5%
קונה בסופרמרקט (פיזית, רשת חנויות כגון א-דבאח, שופרסל ועוד)	20.9%
משיג/ה מבני משפחה (בידיעתם)	17.1%
קונה בחנות ייעודית למוצרי טבק וניקוטין (פיזית, לרבות חנות נרגילות)	14.7%
מבקש/ת מחבר או ממישהו שאני מכיר/ה	12.0%
קונה בעצמי בחו"ל או בדיוטי פרי	11.3%
קונה ישירות מאדם אחר פנים-אל-פנים ("דילר")	7.7%
קונה בבתי קפה המציעים נרגילה או מוצרי עישון אחרים	5.7%
"מפלח/ת" ממי שיש לו	5.4%
קונה באינטרנט באתר ייעודי למוצרי עישון	4.9%
קונה בחנות נוחות בתחנת דלק	4.5%
מזמין/ה באינטרנט כחלק מקנייה בסופרמרקט	4.4%
מבקש/ת שיביאו לי מחו"ל	3.3%
נותן/ת למישהו זר כסף שיקנה עבורי	1.0%
קונה ישירות דרך פרסום אישי באינסטגרם/טלגרם	0.0%
אחר	4.2%

* שאלת בחירה מרובה (עד 4 תשובות). האחוזים מחושבים מתוך סך כל המשיבים (בני הנוער).

כפי שעולה מתרשים 50, כאשר בני הנוער נשאלו **מה תהיה תגובת הוריהם לעובדה שהם מעשנים***, מתוך מגוון התגובות הצפויות הרחב שהוצג בפניהם, עלה כי:

- כמעט מחצית מבני הנוער (46.6%) מצפים להשלכות חמורות אם הוריהם יגלו את הרגלי העישון שלהם. חלק ניכר (31.9%) סבור שהוריהם אינם מודעים לעישון שלהם ויופתעו.
- 18.1% מהמשיבים תופסים את הוריהם כמתירניים, או שהם אדישים כל עוד העישון לא נעשה בנוכחותם או מקדמים באופן פעיל עישון אחראי, כולל הורים שקונים מוצרי עישון לילדיהם. אחוז קטן מאוד (1.4%) אף מדווח על עישון גלוי ליד הוריהם.

תרשים 50: "כיצד הוריך יגיבו במידה ויראו אותך מעשנ.ת (או הגיבו אם זה כבר קרה)?", נוער

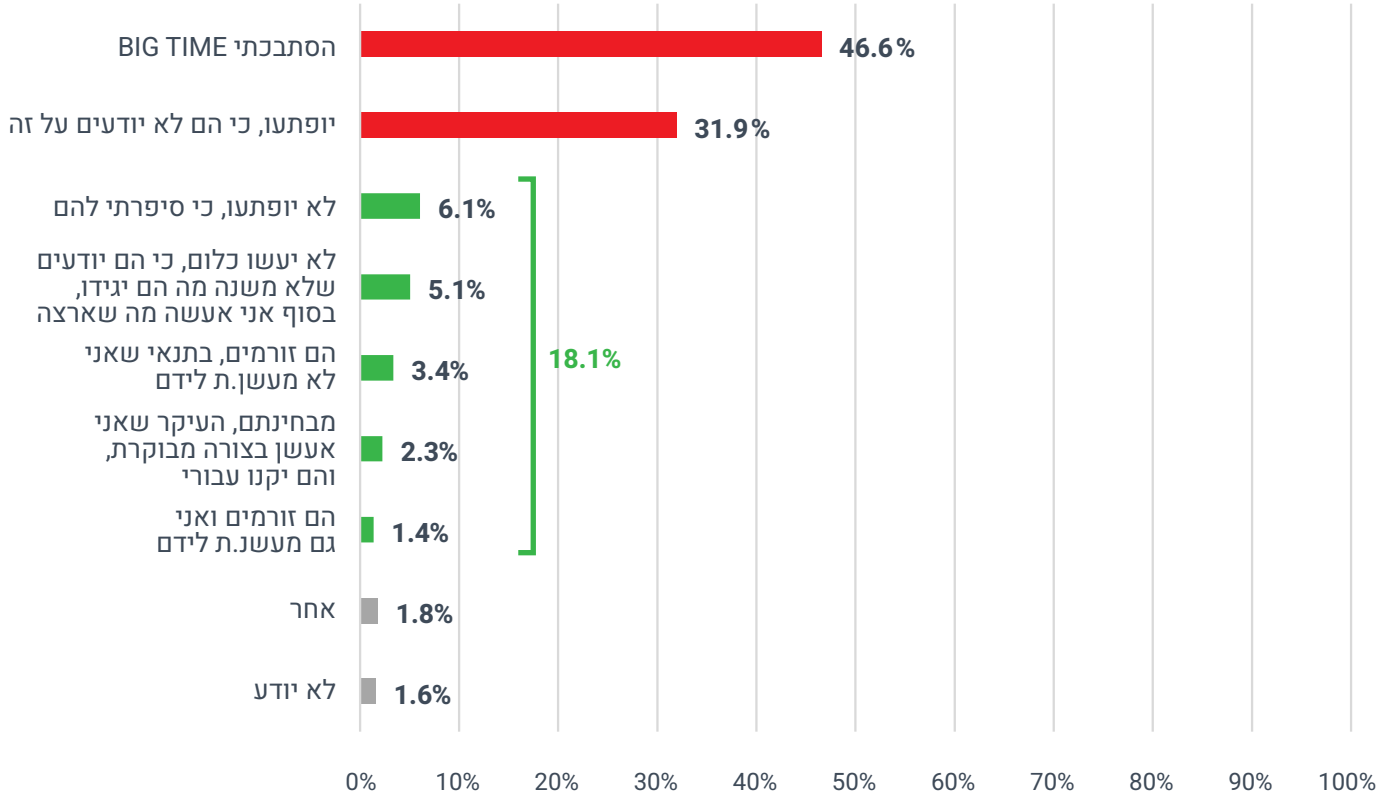

* שאלה לנוער בלבד.

כפי שעולה מתרשים 51, **בניתוח תגובות ההורים הצפויות לפי מגדר המשיבים**, ניתן לראות שלמרות שגם בקרב הבנות וגם בקרב הבנים התגובות השכיחות ביותר היו הסתבכות "BIG TIME"והפתעה בקרב ההורים, בקרב בנות שיעור גבוה יותר מצפות "להסתבך BIG TIME" (52.3% לעומת 41.2% בקרב בנים), ובקרב בנים, שיעורים גבוהים קצת יותר מצפים מהוריהם לתגובות מתירניות, אדישות או מקדמות עישון אחראי (25.5% בקרב הבנים לעומת 10.2% בקרב הבנות).

תרשים 51: "כיצד הוריך יגיבו במידה ויראו אותך מעשנ.ת (או הגיבו אם זה כבר קרה)?", נוער לפי מגדר

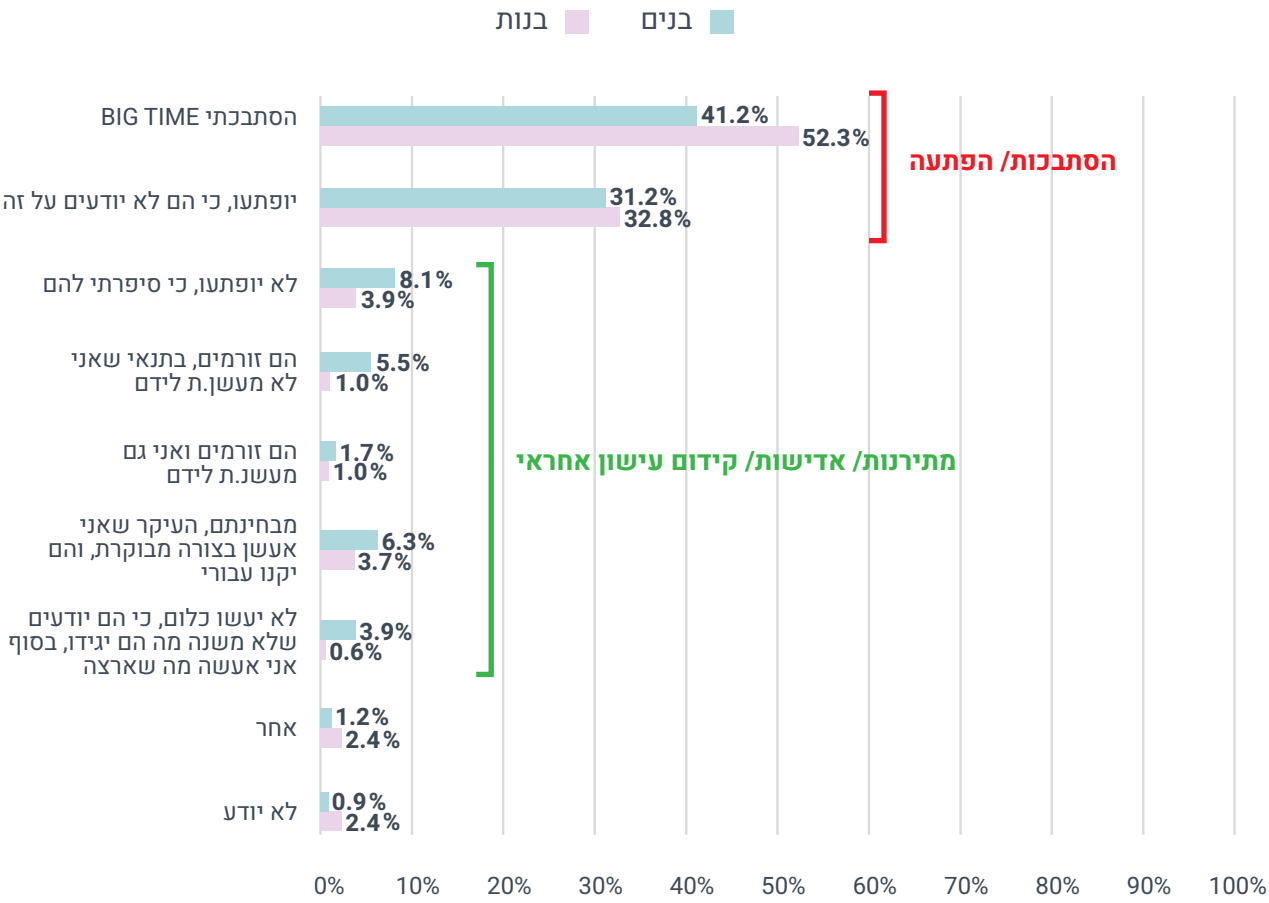

* שאלה לנוער בלבד.

שאלה נוספת בסקר בדקה **אילו אופני התערבות מומלצים להורים שמגלים שילדיהם מעשנים**. בניתוח כלל אוכלוסיית המשיבים לגבי שאלה זו לפי גיל (לוח 8), עולה כי:

- בכל קבוצות הגיל, הפעולה הדומיננטית ביותר שהמשיבים ממליצים להורים לעשות היא **לקיים שיחה עם הילד/ה המעשן/ת על נזקי העישון**. עם זאת, בעוד שבקרב בני הנוער וגילי 18-19 הקרובים אליהם, שיעור זה נמוך יותר (49.3% ו-56.4% בהתאמה), שיעור זה עולה באופן משמעותי עם העלייה בגילים, וכנראה עם הפיכת חלק ניכר מהמשיבים להורים לילדים ולבני נוער, ונמצא גבוה יותר מ-65% בכל הגילים הבוגרים יותר.

- בקרב קבוצת בני הנוער ניתן לראות מגוון רחב יותר של פעולות מוצעות בשכיחויות גבוהות, כגון הגבלת השימוש בדמי הכיס (34.3%), הגבלת החברים והסביבה (34.2%), הגבלת חשיפת הילדים לעישון במשפחה (27.5%), ניהול שיחה כחלק מהתהליך המשפחתי (28.3%) ושליחת הילד/ה לגמילה (21.5%). בגילאי 18-19 התמונה דומה לזו של בני הנוער, אם כי בשכיחויות שונות.

- בקרב הגילים הבוגרים יותר, לעומת זאת, עיקר הפעולות המוצעות, מלבד קיום שיחה, הן לרוב הגבלת החברים והסביבה והגבלת החשיפה בתוך המשפחה (בשכיחויות שונות בקבוצות הגיל השונות, כפי שניתן לראות בטבלה). בנוסף לכך בקבוצות כלל הבוגרים, ישנה תפיסה רווחת של חוסר אונים בנוגע ליכולת של הורים להשפיע על ילדיהם המעשנים להפסיק או תפקידם בכך, ובאופן מעניין תפיסה זו רווחת יותר בקרב המבוגרים מאשר בקרב בני הנוער עצמם. כלומר – נראה כי בני הנוער מצפים מהוריהם להוות סמכות בכל הנוגע למניעת עישון, ואילו ההורים עצמם חשים כי אין להם את הסמכות מול בני הנוער לעשות כן.

לוח 8: "מה היית ממליץ/ה להורים לעשות במידה ואחד הילדים שלהם מעשן?", כלל המשיבים לפי קבוצות גיל*

התשובה השכיחה ביותר | התשובה השניה בשכיחותה | התשובה השלישית בשכיחותה

	12-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-49	50-64	65 ומעלה
לקחת את הילד.ה לשיחה על נזקי העישון	49.3%	56.4%	65.7%	68.6%	71.2%	76.4%	78.4%	69.5%
להגביל את החברים ו/או הסביבה הקרובה שאיתם הילד.ה מסתובב.ת ולהרחיק השפעה	34.2%	23.0%	6.6%	20.3%	9.6%	15.5%	13.4%	14.9%
כלום. בגילאים האלו הילדים ממילא לא מקשיבים להורים	8.2%	5.1%	14.4%	13.6%	12.1%	10.6%	13.6%	13.0%
לא לאפשר לילד.ה לרכוש מוצרי עישון מדמי הכיס	34.3%	12.3%	6.6%	7.6%	6.1%	7.0%	4.2%	8.4%
במקרה שיש מעשנים במשפחה – להפסיק לעשן ליד הילד.ה	27.5%	11.4%	5.5%	10.2%	9.6%	13.3%	17.4%	15.6%
כלום. זה לא עניינם של ההורים	9.0%	14.0%	16.6%	9.3%	10.1%	5.4%	3.1%	5.8%
לקחת לשיחה את האחים/אחיות כחלק מהתהליך המשפחתי	28.3%	12.6%	1.7%	0.0%	2.0%	2.9%	3.8%	3.9%
לשלוח את הילד.ה לתוכנית גמילה מעישון	21.5%	14.0%	1.1%	0.8%	3.0%	2.9%	2.2%	5.8%
לרכוש עבור הילד.ה את מוצרי העישון, ובכך להגביל את היקף וסוג המוצר לעישון	4.4%	0.7%	0.0%	0.8%	0.0%	1.4%	0.2%	1.9%
אחר	2.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%

*שאלת בחירה מרובה (עד 4 תשובות), האחוזים מחושבים מתוך סך כל המשיבים בקבוצת הגיל.

תובנות והמלצות

4.1 תובנות עיקריות

א

נתוני שני הסקרים מראים על עישון בהיקפים נרחבים מאוד, בקרב כלל החברה הערבית, כולל בני הנוער ומגיל צעיר מאוד.

ב

נתוני הסקרים מעלים הבדלים משמעותיים בין המגדרים לכל אורך קבוצות הגיל ולכל רוחב היריעה של הנושאים שנבחנו. להלן שתי דוגמות (פירוט נוסף בהמשך):

- <u>שיעורי התנסות ועישון ומגוון מוצרים</u>: נערים וגברים מעשנים בשיעורים גבוהים יותר ומתנסים במגוון רחב יותר של מוצרים לעומת נערות ונשים.

- <u>מוצרים עיקריים</u>: בקרב גברים המוצרים השכיחים הם סיגריות בחפיסה ולאחר מכן נרגילה, ובקרב בני הנוער מופיעות הסיגריות האלקטרוניות במקום שלישי, בפער. בקרב הנשים, מוצר העישון השכיח הוא הנרגילה ואחריה סיגריות בחפיסה, ובקרב בנות הנוער מוצרי העישון השכיחים הם הנרגילה והסיגריות האלקטרוניות ורק לאחר מכן, בפער, סיגריות בחפיסה.

ג

במקביל לפערים מגדריים אלו, עולה מהנתונים כי **מגמות העישון בקרב הבנות בגיל הנעורים הולכות ונהיות דומות יותר למגמות אצל הבנים** (יותר מעשנות, גיל התחלת העישון יורד, שכיחות המוצרים השונים הופכת לדומה יותר וכן הלאה). כאמור לעיל, זוהי תופעה שמומלץ לבחון לאורך שנים נוספות כדי לבדוק אם אכן מדובר במגמה.

ד

רוב מוצרי העישון שעליהם נשאלו הנסקרים אינם רלוונטיים לחברה הערבית, ומהמחקר עולה כי באופן גורף הן בני הנוער והן הבוגרים משתמשים בשלושה מוצרים עיקריים – סיגריות בחפיסה, נרגילות וסיגריות אלקטרוניות (בחלק מניתוחי הסקרים אוחדו סיגריות אלקטרוניות חד-פעמיות עם רב-פעמיות). סיגריות מטבק לגלגול הופיעו רק בקבוצות הגיל המבוגרות ביותר ובשיעורים קטנים מאוד. במסגרת שלושת מוצרי עישון אלו, לכל קבוצת מגדר וגיל נמצאו מאפייני שימוש אחרים.

ה

סיגריות אלקטרוניות – מנתוני הסקרים עולה בבירור נוכחותן הרבה של סיגריות אלקטרוניות בגילים הצעירים (עד גיל 24), בפרט בגיל הנעורים (עד גיל 18) ובמיוחד בקרב הבנות. הסיגריות האלקטרוניות כמעט שאינן קיימות כמוצר עישון בקרב המעשנים הבוגרים, ובהקשר זה נשאלת השאלה: האם הנערות המעשנות עכשיו סיגריות אלקטרוניות ימשיכו לצרוך אותן כמוצר עיקרי כשיעברו את גיל העשרים, או שיעברו לעישון סיגריות רגילות, והסיגריות האלקטרוניות ימשיכו לאפיין בעיקר את גיל הנעורים (וקצת את גיל הבגרות הצעירה)?

ו

שער הכניסה לעולם העישון – כאמור לעיל, הסיגריות האלקטרוניות והנרגילה נמצאו כשני המוצרים אשר מהווים את שער הכניסה לעולם העישון עבור בני נוער כיום, ודווחו על ידי בני הנוער כמוצרי ההתנסות הראשונים אשר מושכים אותם לתוך עולם העישון (כמחצית מהבנות ציינו את הנרגילה ועוד כ-40% את הסיגריות האלקטרוניות, בעוד שבקרב הבנים כשליש ציינו את הנרגילה, קצת יותר מכך ציינו סיגריות בחפיסה וכרבע את הסיגריות האלקטרוניות). בגילים הבוגרים יותר, השיבו מעל 70% מהגברים שסיגריות היו המוצר הראשון בו התנסו (כשליש מהנשים השיבו כך), בעוד כמחצית מהנשים השיבו שהנרגילה היתה מוצר ההתנסות הראשון שלהן (כרבע מהגברים השיבו כך). פערים אלו הגיוניים בשל העובדה שסיגריות אלקטרוניות נכנסו כמוצר משמעותי רק בשנים האחרונות והן מאפיינות את שנות הנעורים.

ז

מוצרי העישון השכיחים – גם בהקשר זה נמצאו פערים משמעותיים בין הגילים ובין המגדרים, כשלנרגילה תפקיד משמעותי הרבה יותר בקרב הנערות והנשים (כמחצית מכל קבוצה), לעומת הסיגריות שמאפיינות הרבה יותר את העישון בקרב נערים ובוגרים (קצת מעל לשליש בקרב בני הנוער ומעל ל-70% בקרב הגברים).

ח

חשיפה – מהנתונים עולה כי קיימת חשיפה רבה מאוד לעישון בכלל המעגלים החברתיים, ומקרב **כלל בני הנוער רק כ-10% דיווחו כי אין מעשנים בסביבתם הקרובה**. גם כאן עלו הבדלים בין בני ובנות נוער, כך שהבנות נחשפות יותר במסגרת המשפחתית והבנים יותר בקרב חברים. למרות ההבדלים האלו, ניכר כי בקרב נערים ונערות כאחד, בני גילם שיחקו תפקיד משמעותי יותר בכניסה לעולם העישון או בהתנסות בעישון מאשר בני המשפחה או מבוגרים אחרים. בפילוח לפי אזור ומידת דתיות, **חשיפה במסגרת המשפחה המורחבת היא הגורם הנפוץ ביותר** גם ברוב האזורים וגם בכל רמות הדתיות. שיעורי המשיבים שהעידו שאין סביבם מעשנים היו הגבוהים ביותר בקרב קבוצת המשיבים הדתיים מאוד, יחסית לשאר הקבוצות, ועמדו על 22.3%.

ט

עישון בבית – בהשוואה שבוצעה בין קבוצת הבוגרים לקבוצת בני הנוער מבחינת העישון בבית, ומבחינת עישון מול בני משפחה אחרים (ילדים או הורים בהתאמה), עלה כי שיעורי העישון בבית בקרב נשים ונערות גבוה יותר בהשוואה לנערים וגברים. בקרב המעשנים בבית, נשים נוטות לעשן פחות בנוכחות הילדים בהשוואה לגברים, לעומת הבנות, שדווקא נוטות לעשן יותר בנוכחות הורים או משפחה מאשר הבנים. כמחצית מבני הנוער דיווחו כי הם מעשנים בבית, רובם לא מול ההורים.

י

מאפייני עישון נרגילה – בחינת הרגלי עישון הנרגילה בקרב בני נוער מעלה שלרוב הנרגילה אינה מוצר צריכה יומי, אלא נצרכת בתדירויות נמוכות יותר (כשליש מהבנים המעשנים דיווחו כי הם מעשנים נרגילה באופן יומי, לעומת כשני שליש המעשנים אותה באופן שבועי או לעיתים רחוקות, ובקרב הבנות המעשנות - עישון נרגילה נעשה בעיקר לעיתים רחוקות). עוד עולה מהמחקר כי הנרגילה פופולרית בעיקר כמוצר התנסות, הן בקרב בנים והן בקרב בנות. מבחינת המקומות שבהם מעשנים נרגילה בדומה לממצאי העישון בבית, עולה כי בנים נוטים לעשן לרוב במקומות סגורים (בבית או בבתים של חברים), ובשיעורים נמוכים יותר גם במקומות ציבוריים כמו בתי קפה, מסעדות ופאבים, מסיבות או מקומות ציבוריים. לעומתם, רוב הבנות מעשנות נרגילה בעיקר בבתים של חברים, שיעור נמוך יותר בבתיהם הפרטיים, ושיעור קטן שמעשנות גם בבתי קפה נרגילה, מסעדות או פאבים.

השילוב של נתוני החשיפה יחד עם נתוני העישון בבית מול עישון במרחבים הציבוריים, מעלה את ההשערה כי ייתכן כי נשים, ובייחוד בנות נוער, נוטות להיות יותר בקרבת הבית והמשפחה, נחשפות במסגרתה יותר לעישון וגם מעשנות במסגרתה יותר, מאשר גברים ובני נוער אשר נמצאים יותר במרחב הציבורי, נחשפים לעישון וגם מעשנים במסגרתו. נדרשים מחקרים נוספים כדי להבין לעומק את סיבות התופעה, אך הן עשויות להיות קשורות למקומות הבילוי הנפוצים יותר בקרב כל אחת מהקבוצות, למידת הלגיטימציה הניתנת בציבור לעישון בקרב בנים לעומת בנות ולמידת הנוחות של בנים או בנות להימצא במרחבים הציבוריים באופן כללי.

יא

מכירת מוצרי עישון לקטינים – נושא היעדר האכיפה אשר עלה במסגרת המחקר הקודם, עלה שוב באופן מובהק ביותר מהנתונים, כשלמעשה **90% מבני הנוער שניסו לקנות מוצרי עישון וטבק דיווחו כי הם מצליחים לקנות אותם ללא בעיה על אף היותם קטינים**. בהקשר זה נמצאו הבדלים משמעותיים בין האזורים שמומלץ לבחון אותם יותר לעומק במחקרי ההמשך.

ט

הפסקת עישון – מהמחקר עולה כי למרות הרצון להפסיק לעשן, שיעורי המשיבים שהפסיקו לעשן בפועל נמוכים יותר, והם הולכים ויורדים ככל שיורדים בקבוצת הגיל – כ-40% בגילאי 65 ומעלה ועד 12.8% בגילאי 18-19.

י

השוואה למחקר מ-2022 – השוואות שבוצעו לסקר בני הנוער שנערך בשנת 2022 הראו תוצאות דומות אשר מעלות את מהימנות הנתונים. עם זאת, חשוב לציין כי מדובר בשני סקרים ראשונים המהווים שתי נקודות מדידה ראשונות (בהפרש של שנתיים) כך שטרם ניתן לדבר על מגמות. בשל כך מומלץ להמשיך ולבדוק בשנים הבאות כדי לבחון האם מדובר במגמות או בהבדלים נקודתיים.

4.2 המלצות

א

מומלץ להשלים את העבודה הכמותית עם עבודה איכותנית שמתייחסת לקבוצות הגיל השונות ולתופעות החברתיות שיכולות להסביר את הממצאים וגם כדי לפתח דרכי התערבות וכלים מתאימים.

ב

מומלץ לחשוף את ממצאי הסקרים כדי להעלות מודעות ולרתום מובילי דעה, מומחי בריאות ומנהיגים קהילתיים כדי לקדם שיח פנים-ערבי על בריאות הציבור, בפרט בקרב בני הנוער הערבים. בצורה זו ניתן יהיה לבנות כלי התערבות מותאמים (פלטפורמות, שיתופי פעולה, מסרים, כלים שיווקיים, קמפיינים של מובילי דעה וכן הלאה), אשר יענו על הצורך להיאבק בתופעת העישון בכלל ובהתחלת העישון בקרב בני נוער ערבים בפרט. חשוב לוודא תוך שיתוף פעולה עם מומחים ואנשי מקצוע מקרב החברה הערבית כי הפעולות נעשות באופן שהולם את צורכי החברה הערבית ותתי הקבוצות בה, כפי שאלו באים לידי ביטוי בתוצאות הסקרים, למשל מבחינת פערים מגדריים, פערים בין-דוריים, תפקידן של הנרגילה והסיגריות האלקטרוניות כשער הכניסה לעולם העישון וכן הלאה.

ג

מומלץ להמשיך באיסוף נתונים מתודי על ידי סקרים כמותיים ומחקר איכותני משלים, אשר יאפשרו בניית רצף של ידע וניתוח מגמות.

ד

המלצה למיזם למיגור העישון – כפי שהומלץ גם בסיכום המחקר הראשון מ-2022, מומלץ להקים מחלקה ייעודית לחברה הערבית כולל צוות ערבי מקצועי, אשר יוכל גם לקדם את העבודה מול ארגונים ושותפים בחברה הערבית, וגם לדברר את ממצאי הסקרים ואת עבודת המיזם מול החברה הערבית ובתקשורת בערבית.